

LAPPEENRANNAN TEKNILLINEN YLIOPISTO

Kauppätieteellinen tiedekunta

Kauppätieteiden kandidaatin tutkielma

Laskentatoimi

Yritysjohdon vaikutukset tilinpäätökseen liikearvon arvonmäärityksessä
Effects of corporate management on annual accounts in valuing goodwill

16.5.2008

Tekijä: Olli Viianmaa

Opponentti: Soile Husu

Ohjaaja: Ulla Kotonen

TIIVISTELMÄ

Tekijä: Olli Viianmaa

Tutkielman nimi: Yritysjohdon vaikutukset tilinpäätökseen liikearvon arvonmäärittämisessä

Tiedekunta: Kauppatieteiden tiedekunta

Vuosi: 2008

Kauppatieteiden kandidaatin tutkinnon tutkielma, Lappeenrannan teknillinen yliopisto. 44 sivua, 2 liitettä

Tarkastaja: tutkijaopettaja Ulla Kotonen

Hakusanat: IFRS, liikearvo, arvonalentuminen, yritysjohto

Keywords: IFRS, Goodwill, impairment, corporate management

Tutkimuksen päätarkoituksena oli tutkia teoreettisesti IAS 36:n mukaiseen liikearvon arvonalentumistestaukseen liittyviä seikkoja, jotka vaikuttavat tilinpäätösinformaatioon, ja joihin yritysjohdolla on mahdollisuuksia vaikuttaa päätöksenteollaan. Tavoitteeseen pyrittiin selvittämällä, mitä liikearvo on, kuinka sitä käsitellään sekä tutkimalla miten ja mistä komponenteista se muodostuu.

Tutkimuksen pääasiallisena aineistona toimi IFRS – standardit. Liikearvolaskentaan liittyvää ulko- ja kotimaista kirjallisuutta on myös hyödynnetty tutkimuksessa.

Tutkimustulokset osoittavat, että suurimmat liikearvon arvonmäärittämisongelmat liittyvät rahavirtaa tuottavien yksiköiden määrittämiseen, toimivan viranomaisvalvonnan puuttumiseen, kerrytettävissä olevien rahavirtojen arvioimiseen ja niiden nykyarvon määrittämiseen. Näissä johdon vaikutus on keskeinen, sillä vastuu oikean kuvan antamisesta on johdolla ja IAS 36:n antamat suositukset nykyarvolaskennassa käytettävästä diskonttokorosta ja vastaisten rahavirtojen määrittämisestä ovat epätarkkoja mahdollistaen tilinpäätösinformaation kaunistelemisen. Toisaalta johdon ammattitaidottomuus saattaa johtaa tarpeettomien arvonalentumisten kirjaamiseen.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
1.1 TAUSTA	1
1.2 TUTKIMUSONGELMA, TAVOITTEET JA RAJAUKSET	2
1.3 TUTKIMUSAINEISTO JA -MENETELMÄT	3
1.4 RAKENNE.....	4
2 LIIKEARVO JA SEN KIRJANPIDOLLINEN KÄSITTELY	6
2.1 MITÄ LIIKEARVO ON JA KUINKA SITÄ KIRJAPIDOLLISESTI KÄSITELLÄÄN?.....	6
2.2 LIIKEARVON MUODOSTUMINEN	12
2.2.1 Hankinnan määrittäminen	12
2.2.2 Hankintamenomenetelmä ja pooling-menetelmän kieltäminen	13
2.2.3 Hankkijaosapuolen tunnistaminen.....	14
2.2.4 Hankinta-ajan ja hankintamenon määrittäminen	15
2.2.5 Hankintamenon kohdistaminen.....	16
2.3 YHTEENVETO	17
3 LIIKEARVON ARVONALENTUMISTESTAUS	19
3.1 RAHAVIRTTAA TUOTTAVA YKSIKKÖ	19
3.2 LIIKEARVON KOHDISTAMINEN RAHAVIRTTAA TUOTTAVILLE YKSIKÖILLE	20
3.3 RAHAVIRTTAA TUOTTAVAN YKSIKÖN ARVONMÄÄRITTÄMINEN.....	21
3.3.1 Rahaa tuottavan yksikön kirjanpitoarvo.....	22
3.3.2 Rahaa tuottavan yksikön nettomyyntihinta.....	22
3.3.3 Rahaa tuottavan yksikön käyttöarvo	23
3.3.4 Kassavirtojen määrittäminen	25
3.3.5 Diskonttokoron määrittäminen.....	26
3.4 ARVONALENTUMISTESTAUKSEN AJANKOHTA JA ARVONALENTUMISEN SYYT	28
3.5 YHTEENVETO	29
4 YRITYSJOHDON VAIKUTUKSET TILINPÄÄTÖKSEEN	31
4.1 LIIKEARVON KOHDISTAMINEN	32
4.2 RAHAVIRTTAA TUOTTAVAN YKSIKÖN ARVONMÄÄRITTÄMINEN.....	33
4.3 DISKONTTOKORON MÄÄRITTÄMINEN	35
4.4 ARVONALENTUMISTESTAUKSEN AJANKOHTA JA ARVONALENTUMISEN SYYT	37
5 JOHTOPÄÄTÖKSET	39
LÄHDELUETTELO	43
LIITTEET	

TUTKIMUKSESSA KÄYTETYT LYHENTEET

CAPM	Capital Asset Pricing -malli
EU	Euroopan unioni
IAS	International Accounting Standard(s)
IASB	International Accounting Standards Board
IFRS	International Financial Reporting Standard(s)
KPL	Kirjanpitolaki (1336/1997)
US GAAP	United States Generally Accepted Accounting Principles
WACC	Weighted Average Cost of Capital

1 JOHDANTO

Tutkielman ensimmäisessä osassa, johdannossa, kerron tutkimuksen taustoista ja tavoitteista. Esittelen tutkielman aiheen, tutkimusongelman, metodologian ja tutkielmassa käytettävän lähdeaineiston. Johdannossa esitetään myös tutkimuksen rakenne pääpiirteittäin.

1.1 Tausta

Arvopaperimarkkinoiden ja yritystoiminnan nopea kansainvälistyminen ovat luoneet tarpeen laskentanormistojen harmonisoinnille. Laskentanormistojen uudistamisen tarkoituksena on ollut mahdollistaa yritysten parempi keskinäinen vertailtavuus talousalueiden sisällä ja eri talousalueiden välillä. (Räty & Virkkunen 2004, 23)

Liikearvon käsittely tilinpäätöksissä on saanut paljon huomiota ja keskustelua osakseen viimevuosien aikana. Tämä on johtunut edellä mainitusta laskentanormistojen uudistamisesta, jonka seurauksena liikearvon käsittely tilinpäätöksessä on olennaisesti uudistunut. Vuoden 2005 alusta Euroopassa käyttöön otettu kansainvälinen tilinpäätösnormisto, IFRS – standardit, syrjäyttivät Suomessa julkisesti noteerattujen osakeyhtiöiden konsernitilinpäätöksessä soveltaman kirjanpitolain. Arvostamisessa siirryttiin hankintameno olettamasta käypiin arvoihin. IAS 36:n mukaan aineettomasta omaisuudesta, jonka taloudellinen vaikutusaika on rajaton, ei tehdä poistoja, vaan vuosittainen arvonalentumistestaus (Räty & Virkkunen 2004, 237). Tämän myötä liikearvoa ruvettiin testaamaan arvonalentumisten varalta toisin kuin aiemmin, jolloin liikearvo kirjanpitolain mukaan kirjattiin suoraan kuluksi tai vaihtoehtoisesti siitä aiheutunut hankintameno jaksotettiin. Yhdysvalloissa US GAAP –normistoa on muutettu tähän suuntaan jo Eurooppaa aiemmin.

Liikearvon arvonalentumistestaus aiheuttaa heilahteluja yritysten tuloksissa, ainakin aluksi liikearvosta tehtävien poistojen jäädessä pois. Toisaalta yhä suuremmat

aineettoman omaisuuden erä merkitään omiksi erikseen taseisiin ja näihin kohdistuvat arvonalentumiset saattavat olla suurempia kuin vanhan käytännön mukaiset poistot. IAS 36 Omaisuuserien arvonalentuminen pitää sisällään myös liikearvon arvonalentumista koskevat säännökset. IAS 36 uudistettiin vuonna 2004, jolloin tarkoituksena oli kansainvälinen harmonisointi liikearvon ja muiden aineettomien hyödykkeiden käsittelyssä sekä kirjanpidon laadun paraneminen. (KHT – Media 2006, 289)

Uudet IAS 36:n ja IFRS 3:n mukaiset liikearvon käsittelytavat ovat viimeaikoina synnyttäneet useita aiheeseen pohjautuvia tutkimuksia. Tutkimukset ovat pääsääntöisesti keskittyneet tarkastelemaan asiaa, joko tilinpäätöksessä esitettävien tietojen, tai sijoittajan näkökulmasta. Liikearvon arvonalentumistestauksessa käytettävät komponentit ovat kuitenkin pitkälti yritysjohdon päätöksenteon vaikutuksen alaisia ja sen perusteella on mielekäästä tukia asiaa myös yritysjohdon päätöksenteon näkökulmasta.

1.2 Tutkimusongelma, tavoitteet ja rajaukset

Tutkimuksen avulla pyrin vastaamaan kysymykseen, miten yritysjohto voi vaikuttaa muodostuvaan tilinpäätösinformaatioon liikearvon arvonalentumistestauksen yhteydessä. Tutkielman päätavoitteena on selittää, havainnollistaa ja ymmärtää yritysjohdon näkökulmasta liikearvon arvonalentumistestaukseen liittyviä hyötyjä ja keskeisiä ongelmakohtia, jotka vaikuttavat tilinpäätökseen, ja joihin päätöksenteolla voidaan vaikuttaa. Pyrin tavoitteeseen tarkastelemalla, mitä liikearvo on ja miten sitä kirjanpidollisesti käsitellään. Tarkastelen myös liikearvon arvonalentumistestauksen eri komponentteja sekä näiden komponenttien vaikutuksia tilinpäätösinformaatioon. Tarkoituksena on tuottaa objektiivisiä tuloksia, joita voidaan yleistää kaikilla aloilla.

Tutkimuksen avulla pyrin myös selvittämään vastauksia alaongelmiin. Näitä ovat: Miten yritys voi hyötyä arvonalentumistestauksesta verrattuna aiempaan käytäntöön? Mahdollistaako IAS 36:n mukainen liikearvon arvonalentumistestaus yrityksille tilinpäätösinformaation vääristelyn? Mitä haittoja yritykselle voi koitua IAS 36:n

mukaisesta liikearvon alentumistestauksesta? Mitä hyötyjä IAS 36:n mukaisesta liikearvon arvonalentumistestauksesta koituu yrityksille? Minkälaista ammattitaitoa yritysjohtolta edellytetään oikean kuvan antavan liikearvon arvonalentumistestauksen suorittamiseksi?

Pyrin säilyttämään tutkimuksessa yritysjohton näkökulman. Yritysjohtolla tarkoitan tutkielman yhteydessä sitä osaa yrityksen hallinnosta, joka joutuu toimeensa arvioimaan tai käsittelemään liikearvolaskentaa. Käsittelem tutkielmassa liikearvon arvonalentumistestausta ainoastaan IFRS – standardien, ja tarkemmin IAS 36 - standardin, vaikutuspiiriin kuuluvien yritysten osalta. En käsittele tutkielmassa muiden omaisuuserien kuin liikearvon arvonalentumista ja arvonalentumistestausta. En tarkastele asiaa Suomen kirjanpitolain puitteissa ja rajaan muiden laskentanormistojen eroavaisuudet liikearvolaskennassa, kuten US GAAP – normiston eroavaisuudet, tutkimuksen ulkopuolelle. US GAAP ja IFRS - normistot ovat kuitenkin joiltain osilta liikearvon arvonalentumistestauksen suhteen hyvin samanlaisia, joten tutkimus auttaa ymmärtämään myös US GAAP- normiston piirissä toimivan yritysjohton näkökulmaa. Rajaan myös sisäisesti syntyvän ja negatiivisen liikearvon tutkimuksen ulkopuolelle. Kappaleessa 2 sivuan sisäisesti syntyvää sekä negatiivista liikearvoa ja perustelen tarkemmin rajauspäätökseni.

1.3 Tutkimusaineisto ja -menetelmät

Tutkimuksessa käytettävä aineisto koostuu kotimaisesta ja ulkomaisesta alan kirjallisuudesta sekä aiheesta jo aiemmin tehdyistä tutkimuksista. Keskeistä osaa aineistosta näyttelevät IFRS – standardit ja niitä käsittelevä kirjallisuus. Tutkimuksen kannalta keskeisimmät standardit ovat *IFRS 3 Liiketoimintojen yhdistäminen* ja *IAS 36 Omaisuuserien arvon alentuminen*. Osa kirjallisuudesta on US GAAP – normiston pohjalta kirjoitettua, mutta soveltuvin osin sovellan sitä myös tässä, IFRS – normiston piirissä olevassa tutkimuksessa. Lähdeaineistona on myös tiedelehdissä julkaistuja artikkeleja. Merkittävimmät tutkimuksessani käytettävät kirjallisuuden julkaisijat ovat

Leppiniemi, Rätty & Virkkunen ja Johnson & Petrone. Myös rahoitustarkastuksen tuottamat selvitykset IFRS - tilinpäätöksistä ovat osana lähdeaineistoani.

Harkitsin myös empiirisen aineiston hankkimista, mutta tutkimuksen aikataulun ja materiaalin hankalan saatavuuden vuoksi luovuin ideasta. Tiedustelinkin asiaa eräältä alan ammattilaisilta ja hänen mielestään liikearvon arvonmäärittämisen keskeiset komponentit, kuten diskonttokoron määrittäminen ja tulevaisuuden tulonodotukset ovat yritykselle niin arkaluonteisia tietoja, että materiaalin tuottaminen olisi kohtuuttoman hidasta ja vaikeaa, ainakin tutkielman tekemiseen varatun ajan osalta.

Tutkimuksessa käytettävät menetelmät koostuvat kvalitatiivisen lähdeaineiston analyysistä. Tutkimus on puhtaasti teoreettinen, sillä kyseisen aihepiirin arkaluonteisuuden vuoksi empiiristä materiaalia on vaikea tuottaa, kuten edellä mainitsin. Lähestyn aihetta pääsääntöisesti kvalitatiivisesti. Tutkimusmenetelmäni on deskriptiivinen eli kuvaileva, ymmärtämään pyrkivä ja ilmiötä selittävä. Tarkastelen aihetta myös kuvitteellisen esimerkkilaskelman muodossa, jolla pyrin havainnollistamaan yritysjohdon päätösten vaikutuksia diskonttokoron määrittämisen seurauksista. Vaikka esimerkkilaskelma onkin osaltaan kvantitatiivinen, säilytän tutkimusotteeni kokoajan kvalitatiivisena. Osaltaan tutkimusmenetelmäni on myös normatiivinen, sillä pyrin luomaan näkökulmia ongelmakohtien parantamiseksi.

1.4 Rakenne

Edellä esitetyn johdantokappaleen jälkeen pureudun tarkemmin tutkielman sisältöön. Etenen vaihe vaiheelta tavoitteenani tuoda lukijalle selkeä käsitys itse liikearvosta, sen muodostumisesta, kirjanpidollisesta käsittelystä, arvonalentumistestauksesta ja lopulta yritysjohdon suorittaman liikearvon arvonalentumistestauksen vaikutuksista muodostuvaan tilinpäätösinformaatioon.

Toisessa osassa esittelen mitä liikearvo on ja minkälaisissa tilanteissa liikearvoa muodostuu. Käyn läpi liikearvosta kertovaa kirjallisuutta ja esittelen niissä esiintyviä eri

määritelmiä liikearvolle. Syvennyn tarkemmin IFRS:n tekemään liikearvon määritelmään sekä selvitän kuinka liikearvoa käsitellään kirjapidollisesti IFRS:n mukaisesti. Lisäksi erittelen tilanteet, joissa liikearvoa muodostuu ja esitän kuinka liikearvo esitetään tilinpäätöksessä.

Tutkielman kolmas ja neljäs osa ovat keskeisen asiasisällön kannalta tutkimuksen tärkeimmät osat. Kolmannessa osassa tarkastelen liikearvon arvonalentumistestausta IAS 36:n mukaan yleisesti. Erittelen myös komponentit, joiden avulla liikearvon arvonnääritys suoritetaan. Pureudun menetelmiin, joilla näiden komponenttien kuten diskonttokoron ja tulevaisuuden myyntiodotusten arvot määritetään.

Tutkielman neljännessä osassa keskityn analysoimaan niitä arvonalentumistestauksen komponentteja, joihin yritysjohdolla on mahdollisuus vaikuttaa. Tarkastelen myös kuinka näiden komponenttien muutokset vaikuttavat tilinpäätöksen muodostumiseen. Käytän oman päättelyni lisäksi alan kirjallisuutta johtopäätöksieni tukemiseen.

Tutkielman viimeinen osa on yhteenveto. Osassa kokoan yhteen edellisten kappaleiden tärkeimmän asiasisällön ja teen johtopäätöksiä tutkimustuloksista. Tutkimustulokset auttavat selittämään ja kuvailemaan liikearvon arvonalentumistestauksen kannalta keskeisten komponenttien, kuten diskonttokoron määrittämisen, tulevaisuuden odotusten muodostamisen ja toimivan viranomaisvalvonnan puutteen, keskeisiä ongelmakohtia liikearvon arvonalentumistestauksessa, joihin yritysjohton tulisi kiinnittää erityistä huomiota päätöksenteossa.

2 LIIKEARVO JA SEN KIRJANPIDOLLINEN KÄSITTELY

Tässä kappaleessa käsittelen liikearvon käsittelyä IFRS – standardiston vaikutuspiirissä. Aloitan tarkastelemalla muita kuin IFRS:n tekemiä liikearvon määritelmiä ja etenen tarkastelemaan IFRS:n mukaista liikearvon muodostumista. Tarkoitukseni on tehdä selvyyttä tutkimukseen liittyvistä käsitteistä ja luoda pohjaa tuleville luvuille. Kappaleen lopussa teen yhteenvedon kappaleen oleellisesta asiasisällöstä.

Liikearvo syntyy yrityskaupan yhteydessä. Tietyissä tilanteissa liikearvoa voidaan katsoa syntyvän myös yrityksessä sisäisesti. Liikearvon voidaan katsoa myös olevan negatiivista. Esittelen molemmat mainitut käsitteet kappaleen 2.1 lopussa, mutta en tarkemmin käsittele niitä, niiden yrityskaupan yhteydessä syntyneestä liikearvosta poikkeavan kirjanpidollisen käsittelyn vuoksi.

Liikearvolle on olemassa monenlaisia määritelmiä ja sitä käsitellään eri tavoin eri maiden ja talousalueiden tilinpäätösnormistoissa. Liikearvo, joko kirjataan suoraan kauppahetkellä kuluksi tai aktivoidaan taseeseen. Alan kansainvälisessä kirjallisuudessa ei ole löytynyt edes yhteistä käsitystä siitä, onko liikearvo yrityksen omaisuuserä vai ei. (Johnson & Petrone 1998, 293)

2.1 Mitä liikearvo on ja kuinka sitä kirjanpidollisesti käsitellään?

Liikearvo voi olla mitä tahansa aineetonta, josta maksetaan yrityskaupan toteutumishetkellä enemmän kuin ostettavan yrityksen nettovarallisuuden arvo. Liikearvo voi muodostua osaavasta henkilöstöstä, yrityksen maineesta tai hyvistä liikesuhteista. Sen arvoa on vaikea määrittää, eikä sitä voida erottaa yrityksestä erikseen myytäväksi tai ostettavaksi. (Seetharaman et al. 2006, 338)

Myös Cathron (1996, 169) mukaan liikearvoa voi olla lähes mikä tahansa aineeton oikeus. Sen olemassaolo liittyy oikeuksiin, joita voivat olla esimerkiksi yrityksen sijainti, tavaramerkki, nimi tai voimassa olevat sopimukset. Näiden oikeuksien poistuessa liikearvon arvo yleensä alenee.

Cathron (1996, 175) mukaan liikearvoa voidaan lähestyä terminä, joka sisältää kaikki yritysoston aineettomat oikeudet. Tällöin liikearvo ikään kuin kokoaa alleen kaikki erilliset aineettomat oikeudet. Toisaalta Cathron (1996, 175) mukaan liikearvoa voidaan lähestyä myös siten, että kaikki aineettomat oikeudet liikearvon lisäksi aktivoidaan taseeseen erikseen.

Cathro (1996, 172) on myös listannut elementtejä, joista liikearvo koostuu. Nämä ovat asema-, nimi-, monopoli- ja henkilökohtainen liikearvo. Asemaliikearvolla tarkoitetaan yrityksen maantieteellistä sijaintia, joka on lähellä tai siihen on totuttu ja näin houkuttelee asiakkaita. Nimiliikearvolla tarkoitetaan yrityksen tai tuotteen mainetta, joka houkuttelee asiakkaita. Monopoliliikearvo puolestaan tarkoittaa lisenssejä ja patenteja, jotka tuovat yritykselle monopolivoiman. Henkilökohtainen liikearvo koostuu yrityksen johdon henkilökohtaisista ominaisuuksista, jotka miellyttävät ja houkuttelevat asiakkaita. (Cathro 1996, 172)

Myös Johnson & Petrone (1998, 294) ovat määritelleet liikearvoa kahden eri lähestymistavan kautta. He ovat eritelleet ”ylhäältä alas” ja ”alhaalta ylös” näkökulmat. ”Ylhäältä alas” näkökulmassa liikearvon katsotaan olevan jonkin suuremman kokonaisuuden osa. ”Alhaalta ylös” näkökulmassa liikearvon katsotaan olevan osiensa summa.

”Ylhäältä alas” näkökulmassa katsotaan, että liikearvo on aktivoitavissa taseeseen, jos kokonaishankinta, sisältäen liikearvon, on aktivoitavissa taseeseen. Kokonaishankinta jaetaan siis osiin erottelemalla yksilöitävissä olevat ja kohdistettavat omaisuuserät. Erottelun jälkeistä kohdistamatonta ja ylimääräistä omaisuuserää kutsutaan liikearvoksi.

(Johnson & Petrone 1998, 294) Kuten tulevissa kappaleissa huomataan, käyttää IASB samankaltaista lähestymistapaa liikearvon hahmottamisessa.

”Alhaalta ylös” näkökulman mukaan hankittavan kohteen hankintahinnan ylittäessä kohteen nettovarallisuuden käyvän arvon, on hankkijalle todennäköisesti siirtynyt myös muita piileviä resursseja. Liikearvo koostuu siis erillisistä osatekijöistä ja sitä käsitellään erillisenä eränä. Tällöin liikearvoksi kutsutaan osuutta hankintahinnasta, joka ylittää hankittavan kohteen nettovarallisuuden kirjanpitoarvon. (Johnson & Petrone 1998, 294–295) Suomen kirjanpitolainsäädäntö määrittelee liikearvon vastaavanlaisen määritelmän mukaisesti. (KPL, 6:8)

Johnson & Petrone (1998, 295) ovat erotelleet ”alhaalta ylös” näkökulman mukaiset liikearvon osatekijät, vaikka todellisuudessa eri osatekijöiden erottaminen toisistaan on vaikeaa:

- a) se hankintamenon osa, joka ylittää hankitun kohteen nettovarallisuuden kirjanpitoarvon
- b) hankitun osapuolen taseeseen kirjaamattomien nettovarojen käyvät arvot
- c) hankitun kohteen going concern – elementin käypä arvo
- d) hankkijan ja hankitun kohteen liiketoimien ja nettovarallisuuden yhdistymisestä syntyvän synergian käypä arvo
- e) hankitun kohteen yliarvostuksesta johtuva ylihinta
- f) kilpailun tai neuvottelujen seurauksena hankitusta kohteesta maksettu ylihinta.

Komponentit a, b, e ja f eivät käsitteellisesti ole liikearvon osatekijöitä. Komponentti a ei itsessään ole omaisuuserä. Sen kaltainen ylijäämä tulisi kohdistaa hankitun kohteen tase-erille, joille sen katsotaan kuuluvan. Käytännössä kohdistaminen voi kuitenkin olla hankalaa, ja siksi kyseiset erät sisältyvät joskus liikearvoon. Komponentti b kuvastaa niitä omaisuuseriä, jotka eivät täytä taseeseen aktivoinnin edellytyksiä. Näitä voivat olla esimerkiksi tutkimus- ja kehittämismenot, jotka ainakin jossain määrin voitaisiin erottaa liikearvosta omiksi tase-erikseen. Komponentit e ja f eivät ole erillisiä omaisuuseriä tai

niiden osia, ja siksi ne eivät ole osia liikearvosta. Komponentin e voidaan pikemminkin katsoa olevan virhearviointi, ja siksi se on käsitteellisesti enemmän tappiota. Myös komponentin f voidaan katsoa olevan huonosta neuvottelutaidosta tai hintakilpailusta johtuvaa tappiota. (Johnson & Petrone 1998, 295–296)

Käsitteellisesti siis ainoastaan liikearvon komponentit c ja d ovat osa liikearvoa. Komponentin c eli going concern – elementin voidaan katsoa syntyneen jo ennen yrityskauppaa. Se voi olla syntynyt hankittavassa yrityksessä sisäisesti tai vaihtoehtoisesti aikaisempien yrityskauppojen yhteydessä. Going concern – elementin voidaan katsoa kuvastavan hankitun yrityksen organisoitujen omaisuuserien kykyä tuottaa suurempia tuottoja kuin vastaavat omaisuuserät erillisinä hankittuna. Komponentti d eli ns. ”combination goodwill” syntyy vasta yrityskaupan toteutuessa. Se kuvastaa yrityskaupassa syntyviä synergiaetuja. Komponentin d arvo voidaan laskea hankitun osapuolen omaisuuserien ennen ja jälkeen hankintaa noteerattujen markkinahintojen erotuksena. (Johnson & Petrone 1998, 296)

Johnsonin ja Petronen (1998, 295) määrittämien komponenttien c ja d eli synergia- ja going concern – osatekijöiden vaikutukset yrityksen markkina-arvoon sijoittajien silmissä ovat positiivisia. Tämän tuovat esille Henning, Lewis & Shawn (2000, 376) tutkimuksessaan. Heidän tutkimustuloksensa osoittavat, että sijoittajat laskevat enemmän arvoa liikearvon synergia- kuin going concern – osatekijälle. Tämän puolestaan katsotaan vahvistavan tarvetta tuoda liikearvo esille tilinpäätösinformaatiossa osiinsa pilkottuna. Heidän tutkimustuloksensa esittävät myös, että Johnsonin ja Petronen (1998, 295) määrittämien komponenttien e ja f eli hankitun yrityksen yliarvostamisesta tai kilpailusta johtuva ylihinta tulisi kirjata kuluna hankintavuonna, eikä aktivoida taseeseen liikearvona. (Henning et al. 2000, 376–377) Tältä osin heidän tulkintansa ovat samassa linjassa IASB:n tulkintojen kanssa, kuten seuraavissa kappaleissa huomataan.

Aikaisemmin Suomessa aktivoidusta liikearvosta on tehty vuosittaisia poistoja yritystalon yhteydessä muodostuneen, liikearvoksi kirjattujen tulevaisuuden tuottojen

realisoituessa. Kirjanpitolain mukaan liikearvo poistettiin taseesta sen ajan kuluessa, jona liikearvoon aktivoitujen tuottojen odotettiin realisoituvan. Tällaiseksi ajanjaksoksi katsottiin maksimissaan 20 vuotta. (KPL, 5:9) Vuoden 2005 alusta voimaan tulleiden IFRS - standardien vallitessa liikearvosta ei tehdä enää vuosittaisia poistoja, vaan liikearvolle suoritetaan vuosittaisia tai tarpeen vaatimia arvonalentumistestauksia. Nykyisin liikearvosta tehdään poistoja ainoastaan sen arvon alentuessa. (Wines et al. 2007, 863)

IFRS 3 määritelmän mukaisesti liikearvo aktivoidaan taseeseen aineettomana hyödykkeenä. IFRS 3:n mukaan liikearvoa on se osa hankintamenosta, joka kaupantekohetkellä ylittää hankkijaosapuolen osuuden varojen, velkojen ja ehdollisten velkojen käyvästä arvosta. Yrityskaupan yhteydessä syntyvä liikearvo edustaa maksua, jonka hankkijaosapuoli on jo suorittanut, ennakoiden tulevaisuuden taloudellista hyötyä. Tulevaisuuden taloudellinen hyöty saattaa muodostua omaisuuseristä ja tulevaisuuden tulonodotuksista, jotka eivät yksinään täytä taseeseen aktivoimisen edellytyksiä. (IFRS 3: 51–52)

IASB määrittä, valmistellessaan IFRS 3 standardia, liikearvon koostuvan neljästä eri komponentista. Nämä ovat hankitun yrityksen going concern – komponentti, hankitun yrityksen synergia – komponentti, hankkijaosapuolen maksama ylihintaa ja virheet, jotka johtuvat hankintamenon, yksilöitävissä olevien omaisuuserien käypien arvojen arvostamisesta tai laskentastandardien vaatimuksista arvostaa nämä erät muuhun kuin käypään arvoon. (IFRS 3: BC 130) Lopulta IASB tuli tulokseen, että käsitteellisesti todellista liikearvoa on ainoastaan kaksi ensimmäisinä mainittua komponenttia. Kahden viimeisen komponentin osalta IASB totesi, että ne eivät ole käsitteellisesti liikearvoa, eikä niitä tulisi aktivoida taseeseen, vaan kirjata kuluksi hankintavuonna. (IFRS 3: BC 131)

Tilinpäätöksen laatimista ja esittämistä koskevat yleiset perusteet vaativat, että taseeseen aktivoitavan omaisuuserän tulee ilmentää taloudellista hyötyä, joka suoraan tai epäsuorasti myötävaikuttaa yrityksen tuleviin rahavirtoihin. Tämän lisäksi

omaisuuserän tulee täyttää kontrolloitavuusvaatimus, eli aktivoitavan erän tulee olla laskentayksikön kontrolloitavissa. Näihin vaatimuksiin vedoten IASB totesi todellisen liikearvon täyttävän taloudellisen hyödyn vaatimuksen sekä kontrolloitavuusvaatimuksen. Näin ollen liikearvo täyttää edellytykset omaisuuserän aktivoimisesta taseeseen. (IFRS 3: BC 132)

Todellisen liikearvon erittelemisen komponentteihinsa ollessa käytännössä mahdotonta, IASB päätti olla vaatimatta liikearvon komponenttien erottelua tilinpäätöksissä. IASB totesi myös, että liikearvo tulee koostumaan pääasiallisesti todellisesta liikearvosta, joten sen aktivoiminen taseeseen antaa realistisemmän kuvan yrityksen taloudellisesta tilasta kuin liikearvon välitön kuluksi kirjaaminen. (IFRS 3: BC 133–135)

Todellisuudessa yrityksen kasvaessa ja sen alihankkija- sekä asiakassuhteiden kehittyessä yrityksen sisällä syntyy jatkuvasti liikearvoa. Tällainen, sisäinen liikearvo, ei kuitenkaan käsitteellisesti ole liikearvoa, sillä sen arvo perustuu liiaksi oletuksiin tulevista tuotoista ja arvonmäärityksessä käytettävästä diskonttokorosta. (Seetharaman et al. 2004, 137–138) Liikearvon määrä on mahdollista määrittää objektiivisesti ainoastaan yrityskaupan toteutumishetkellä, jolloin ainoastaan yrityskaupan seurauksena syntynyt liikearvo tulisi aktivoida taseeseen. (Seetharaman et al. 2004, 144) IAS 38:n mukaan sisäisesti aikaansaadun liikearvon aktivoimista ei sallita. Muidenkaan laskentanormistojen osalta sisäisesti syntynyttä liikearvoa ei yleisesti käsitellä laisinkaan kirjanpidossa. (Brunovs & Kirsch 1991, 139)

Negatiivinen liikearvo syntyy kun hankittavan osapuolen nettovarallisuuden käyvät arvot ylittävät hankkijan maksaman ostohinnan. (Ma & Hopkins 1988, 83) Käytännössä tämä tapahtuu jos ostettavasta yrityksestä maksetaan alihintaa. Alihintaa voi olla seurausta myyjän halusta päästä eroon omaisuudestaan nopeasti tai kaupantekohetki on muutoin epäsuotuisa. (Seetharaman et al. 2004, 143) IFRS 3:n mukaan tällaisessa tilanteessa yksilöitävissä olevat omaisuuserä on arvioitava uudelleen ja edelleen ylijäävä osa hankintamenosta merkittävä tulosvaikutteisesti voittona. (IFRS 3: 56)

2.2 Liikearvon muodostuminen

Liikearvo syntyy siis yleisesti yrityskaupan yhteydessä. Liikearvon muodostumiseen voidaan katsoa liittyvän keskeisesti hankinnan määrittäminen, hankintahinnan määrittäminen, konsolidointimenetelmä, hankkijaosapuolten tunnistaminen ja hankintamenon kohdistaminen. Konsolidointimenetelmiä on useita, mutta nykyisin hankintamenomenetelmä on ainoa sallittu. Seuraavaksi erittelen edellä mainitut käsitteen IFRS 3 määritelmien mukaisesti.

2.2.1 Hankinnan määrittäminen

Yritysten yhteenliittymässä tapahtuvalla hankinnalla tarkoitetaan kahden eri yrityksen saattamista yhteen yhdeksi raportointiyksiköksi. (IFRS 3: 4) Hankinnan kohteena voi olla yrityksen elinkeinotoiminta tai elinkeinotoimintaa palveleva liikeomaisuus. Hankinnan kohteen ollessa liikeomaisuutta puhutaan substanssikaupasta ja kohteen ollessa yhtiömuotoisen yrityksen osakkeita tai osuuksia puhutaan osake- tai osuuskaupasta. Kaupan kohteen ollessa yrityksen liiketoiminnan osa, voidaan puhua substanssikaupasta. Liiketoiminnan osa voidaan tuki yhtiöittää ja siten suorittaa hankinta osuus- tai osakekauppana. (Immonen 2000, 14)

Hankinta voidaan suorittaa niin, että hankkija ostaa hankittavan osapuolen oman pääoman tai nettovarallisuuden, joko suunnatun osakeannin tai varojen siirron kautta. Hankinta voidaan suorittaa myös osakkeenomistajien välisenä niin, että yritys toimii kaupan toisena osapuolena. Hankintaan voi liittyä myös osapuolen tai osapuolien purkaminen, uudelleenorganisointi tai uuden taloudellisen yksikön perustaminen, jolloin määräysvaltaa tai nettovarallisuutta hallitsee, hankinnan seurauksen syntynyt, uusi taloudellinen yksikkö. Juridisten, taloudellisten ja käytännön syiden takia hankinta voidaan muodostaa usealla tavalla. (IFRS 3: 5)

2.2.2 Hankintamenomenetelmä ja pooling-menetelmän kieltäminen

Vuonna 2004 voimaan tulleen IFRS 3:n merkittävimpiä uudistuksia oli pooling-menetelmän kieltäminen konsolidoitaessa yhteenliittymän osapuolia. Standardin mukaan hankintamenomenetelmä on ainoa sallittu menetelmä yrityshankintojen konsolidointiin. (IFRS 3: 14)

Pooling-menetelmää käytettäessä ei syntynyt lainkaan liikearvoa. Pooling-menetelmää käytettäessä liikearvosta ei jouduttu siis tekemään vuosittaisia poistoja liikearvosta, mutta toisaalta osa hankintahinnasta jouduttiin kirjaamaan kuluna hankintavuonna. (McCarthy et al. 2002, 54) Pooling- ja hankintamenomenetelmää käytettäessä rinnakkain katsotaan sen luovan tilanteita, joissa yritysjohdolla on mahdollisuuksia vaikuttaa sijoittajille annettuun tilinpäätösinformaatioon ja niihin liittyviin tunnuslukuihin haluamallaan tavalla. (Ayers et al. 2000, 4)

Hankintamenomenetelmää pidetään useimmiten ainoana teoreettisesti johdonmukaisena menetelmänä eliminoida konsernin sisäinen omistus (Järvinen et al. 2002, 201). Hankintamenomenetelmä on ainoa kirjanpidollisesti sallittu menetelmä yhdistää hankittu kohde hankkijaosapuoleen. (IFRS 3: 14)

Hankintamenomenetelmä perustuu ajatukseen, että hankitun kohteen osalta konsernin omaan pääomaan kirjataan ainoastaan sellainen voitto, jonka hankittu kohde on yhteenliittymisen jälkeen ansainnut. Toisena ajatuksena on kirjata eliminoinnin jäännöserä, hankitusta kohteesta maksettu yli- tai alihinta, tulosvaikutteisesti. (Järvinen et al. 2002, 201)

Hankintameno menetelmää sovellettaessa hankkijaosapuolen tulee aktivoida konsernitaseeseensa myös ne hankitun yrityksen omaisuuserät, joita hankkijaosapuoli ei ole aiemmin aktivoinut. Hankintamenomenetelmää sovellettaessa tulee tunnistaa, kumpi hankinnan osapuoli on hankkija, määrittellä hankinnan hankintameno ja kohdistaa hankintameno hankitun kohteen yksilöitävissä oleville omaisuuserille. (IFRS 3: 15–16)

Hankintamenomenetelmän ollessa ainoa IFRS:n sallima konsolidointimenetelmä, käsittelen kappaleita 2.2.3 Hankkijaosapuolten tunnistaminen, 2.2.4 Hankinta-ajan ja hankintamenon määrittäminen ja 2.2.5 Hankintamenon kohdistaminen soveltaen hankintamenomenetelmää.

2.2.3 Hankkijaosapuolen tunnistaminen

Hankkijaksi katsotaan se osapuoli, joka saa määräysvallan kahden tai useamman osapuolen yhteenliittymän seurauksena. Lähes kaikissa yritysten yhteenliittymissä yksi yhteenliittyvistä yrityksistä saa määräysvallan toisessa yhteen liittyvässä yrityksessä, ja näin ollen hankkijaosapuoli on tunnistettavissa. Hankkija saa määräysvallan hankitussa yrityksessä, jos se hankkii enemmän kuin puolet hankittavan yrityksen äänivaltaan oikeuttavista osakkeista tai osuuksista, ellei poikkeuksellisesti ole osoitettavissa, että tällainen ei omistus tuota tarvittavaa äänivaltaa. Hankkijaosapuoli on tunnistettavissa myös tilanteissa, joissa jokin seuraavista ehdoista toteutuu hankinnan yhteydessä:

- a) hankkijaosapuoli saa oikeuden yli puoleen äänivallasta toisessa yrityksessä toisten sijoittajien kanssa tehdyn sopimuksen perusteella;
- b) hankkija osapuoli saa oikeuden määrätä yrityksen talouden ja liiketoiminnan periaatteista säädöksen tai sopimuksen perusteella;
- c) hankkijaosapuoli saa oikeuden nimittää tai erottaa enemmistö toisen yrityksen hallituksen tai vastaavan hallintoelimen jäsenistä;
- d) hankkijaosapuoli saa oikeuden käyttää äänten enemmistöä toisen yrityksen hallituksessa tai vastaavan hallintoelimen kokouksissa.

(IFRS 3: 19)

Vaikka hankkijaosapuolen nimeäminen voi joskus olla vaikeaa, yleensä on viitteitä siitä, että tällainen on olemassa. Esimerkiksi:

- a) yhden yrityksen käypä arvo on merkittävästi suurempi kuin toisen yhteen liittyvän yrityksen. Tällöin suurempi yritys on hankkijaosapuoli;

- b) yritysten yhteenliittymä toteutetaan vaihtamalla äänivaltaisia kantaosakkeita rahaan. Tällöin rahaa luovuttava yritys on hankkijaosapuoli;
 - c) yritysten yhteenliittymä johtaa siihen, että toisen yrityksen johto pystyy määräämään syntyvän yrityskokonaisuuden johtoryhmän valinnasta. Tällöin tämä määräävä yritys on hankkijaosapuoli.
- (IFRS 3: 20)

2.2.4 Hankinta-ajan ja hankintamenon määrittäminen

Hankinta-ajankohta on se päivä, jona määräysvalta hankinnan kohteen liiketoimintaan ja nettovarallisuuteen tosiasiallisesti siirtyy hankkijaosapuolelle ja jona hankintamenomenetelmän soveltaminen aloitetaan. Hankinnan tapahtuessa vaiheittain, katsotaan hankintamenoksi yksittäisten liiketoimien menojen yhteenlaskettu summa ja hankinta-ajankohdaksi se päivä, jona määräysvalta hankinnan kohteen liiketoimintaan ja nettovarallisuuteen siirtyy hankkijaosapuolelle. Vaikka hankinnan kirjanpidollinen käsittely aloitetaan hankinta-ajankohdasta, siinä käytetään kunkin kauppatapahtuman toteutumisaikakohdalle määritettäviä hankintamenoa ja käypää arvoa koskevia tietoja. (IFRS 3: 25)

Hankintamenoksi määritetään hankkijaosapuolen kaupan toteutumishetkenä suorittama vastikkeen käypä arvo, joka on suoritettu hankittavan kohteen määräysvallan saamiseksi. Hankintameno lasketaan hankkijaosapuolen yrityskaupan yhteydessä liikkeelle laskemien arvopapereiden, luovutettujen varojen ja syntyneiden velkojen käypä arvo lisättynä muilla hankinnasta välittömästi johtuvilla kuluilla. (IFRS 3: 26)

Yritysten yhteenliittymien yhteydessä hankkijan liikkeelle laskemat arvopaperit tulee arvostaa käypään arvoonsa. Poikkeustapauksissa, jos markkinahinnat vaihtelevat kohtuuttomasti osakemarkkinoilla tai osakemarkkinoiden suppeus tekee markkinahinnasta epäluotettavan, voidaan harkita muita arvostamiskeinoja käyvän arvon määrittämiseksi. Markkinahinnan ollessa epäluotettava tai noteerauksen puuttuessa voidaan liikkeelle laskettujen arvopapereiden käypä arvo arvioida

suhteellisesta osuudesta hankkijaosapuolen tai hankittavan osapuolen käypään arvoon. Myös vastike, joka maksetaan rahana osakkeenomistajille osakkeiden sijasta, saattaa antaa näyttöä luovutetun vastikkeen käyvästä arvosta. Vastikkeen käypää arvoa tulee kaikki näkökulmat ottaa huomioon, mukaan lukien yhteenliittymäneuvotteluihin vaikuttaneet tekijät sekä riippumattomat käyvän arvon määritykset liikkeelle lasketuista arvopapereista. (IFRS 3: 27)

Vastikkeen lisäksi hankkijaosapuolelle saattaa syntyä muita hankintaan liittyviä välittömiä menoja, kuten tilintarkastajien, lakimiesten ja konsulttien palkkiot, jotka voidaan sisällyttää hankintamenoon. Oman tai vieraan pääoman ehtoisten arvopapereiden liikkeellelaskuun tai rekisteröintiin, yrityskaupan hallinnointiin tai tulevaisuudessa realisoituvia, yhteenliittymiseen liittyviä menoja ei kuitenkaan saa sisällyttää hankintamenoon. Poikkeuksellisesti tulevaisuudessa odotettavien kulujen kirjaaminen hankintamenoon hankinta-ajankohtana on sallittua, jos yritysten yhteenliittymää koskevissa sopimuksissa on tulevaisuuden tapahtumiin sisältyviä hankintamenoa oikaisuehtoja. Hankintamenoa tulee oikaista hankinta-ajankohtana kuitenkin vain, jos oikaisu on todennäköinen ja sen määrä voidaan arvioida luotettavasti. (IFRS 3: 28–32)

2.2.5 Hankintameno kohdistaminen

Hankintameno tulee kohdistaa omaisuuserien kirjanpidollisille nettoarvoille sekä yksilöitävissä olevien varojen, velkojen ja ehdollisten velkojen käyville arvoille. Loppuosa, joka ylittää mainitut omaisuuserät, muodostaa liikearvon. (IFRS 3: 36) Liikearvoa on siis se määrä, jota ei voida kohdistaa erikseen millekään muulle omaisuuserälle. Jos hankkijaosapuolen osuus hankittujen yksilöitävissä olevien varojen ja velkojen käyvistä arvoista ylittää hankintamenoa eikä hankintamenoa tai tase-erien käyviä arvoja ole kirjattu erheellisesti, tulee tämä osuus kirjata tappioksi tuloslaskelmaan (IFRS 3: 56).

Hankkijaosapuolen tulee merkitä erikseen taseeseen hankitun kohteen yksilöitävissä olevat muut varat kuin aineettomat hyödykkeet, jos on todennäköistä, että hyödykkeestä johtuva taloudellinen hyöty koituu yrityksen hyväksi ja hyödykkeen käypä arvo voidaan määrittää luotettavasti. Muiden velkojen kuin ehdollisten velkojen osalla hankkijaosapuolen tulee merkitä ne taseeseen, jos on todennäköistä, että velvoitteen täyttäminen edellyttää taloudellista hyötyä ilmentävien voimavarojen poistumista yrityksestä ja velan käypä arvo voidaan määrittää luotettavasti. Hankitut aineettomat hyödykkeet merkitään taseeseen, jos niiden käypä arvo voidaan määrittää luotettavasti ja ne ovat irrotettavissa hankinnan kohteesta joko yksinään tai yhdessä siihen liittyvien sopimusten, varojen tai velkojen kanssa. Lisäksi aineettomat hyödykkeet tulee merkitä taseeseen, jos ne perustuvat sopimukseen tai muuhun oikeuteen. (IFRS 3: 37, 46)

2.3 Yhteenveto

Liikearvolle on olemassa monia määritelmiä eikä kansainvälisesti ole kyetty löytämään edes yhteistä käsitystä siitä, onko liikearvo yrityksen omaisuuserä vai ei. Nykyisen yleisen käsityksen mukaan liikearvoa voi olla lähes mikä tahansa aineeton oikeus, josta maksetaan yrityskaupan toteutumishetkellä enemmän kuin ostettavan yrityksen nettovarallisuuden arvo. Liikearvoa voidaan lähestyä siten, että liikearvo on aktivoitavissa taseeseen, jos kokonaishankinta, sisältäen liikearvon, on aktivoitavissa taseeseen. Kokonaishankinta jaetaan siis osiin erottelemalla yksilöitävissä olevat ja kohdistettavat omaisuuserät. Erottelun jälkeistä kohdistamatonta ja ylimääräistä omaisuuserää kutsutaan liikearvoksi. Toisaalta liikearvon voidaan katsoa koostuvan erillisistä osatekijöistä ja sitä käsitellään erillisenä eränä. Tällöin liikearvoksi kutsutaan osuutta hankintahinnasta, joka ylittää hankittavan kohteen nettovarallisuuden kirjanpitoarvon.

IFRS 3:n mukaan liikearvoa on se osa hankintamenosta, joka kaupantekohetkellä ylittää hankkijaosapuolen osuuden varojen, velkojen ja ehdollisten velkojen käyvästä arvosta. Yrityskaupan yhteydessä syntyvä liikearvo edustaa maksua, jonka hankkijaosapuoli on jo suorittanut ennakkoiden tulevaisuuden taloudellista hyötyä. IASB:n mukaan todellista

liikearvoa edustavat going concern – komponentti ja hankitun yrityksen synergia-komponentti. Going concern – komponentti kuvaa hankitun yrityksen organisoitujen omaisuuserien kykyä tuottaa suurempia tuottoja kuin vastaavat omaisuuserät erillisinä hankittuina. Synergia – komponentti puolestaan kuvastaa kahden yrityksen yhteenliittymästä koituvia taloudellisia hyötyjä. Kaikesta muusta johtuva hankittavasta yrityksestä maksettava ylihintaa tulisi kirjata kuluksi hankintavuonna.

Liikearvoa synnyttävässä yrityskaupassa kaksi eri yritystä saatetaan yhteen yhdeksi raportointiyksiköksi. Nykyisin hankintamenomenetelmä on ainoa kirjanpidollisesti sallittu menetelmä yhdistää hankittu kohde hankkijaosapuoleen. Hankintamenomenetelmä perustuu ajatukseen, että hankitun kohteen osalta konsernin omaan pääomaan kirjataan ainoastaan sellainen voitto, jonka hankittu kohde on yhteenliittymisen jälkeen ansainnut. Toisena ajatuksena on kirjata eliminoinnin jäännöserä, hankitusta kohteesta maksettu yli- tai alihinta, tulosvaikutteisesti. Hankinnan hankkijaosapuoleksi katsotaan se osapuoli, joka saa hankinnan yhteydessä haltuunsa määräysvallan muihin yhteenliittymän osapuoliin. Hankinta-ajankohdaksi määritetään se päivä, jona määräysvalta hankitusta kohteesta siirtyy hankkijaosapuolelle. Hankintamenoksi puolestaan määritetään hankkijaosapuolen kaupan toteutumishetkenä suorittama vastikkeen käypä arvo, joka on suoritettu hankittavan kohteen määräysvallan saamiseksi.

Hankittavan yrityksen hankinnasta hankkijaosapuolelle koitunut hankintameno tulee kohdistaa hankittujen omaisuuserien kirjanpidollisille nettoarvoille sekä yksilöitävissä olevien varojen, velkojen ja ehdollisten velkojen käyville arvoille. Hankintamenon loppuosa muodostaa IFRS:n määrittämän liikearvon. Koska liikearvoa ei IFRS:n mukaan kirjata hankintavuonna kuluksi, eikä aktivoitua liikearvosta ei enää tehdä vuosittaisia poistoja, tulee liikearvolle suorittaa vuosittainen IAS 36:n mukainen arvonalentumistestaus.

3 LIIKEARVON ARVONALENTUMISTESTAUS

Liikearvon arvonalentumistestauksessa verrataan rahavirtaa tuottavan yksikön kirjanpitoarvoa, sisältäen tälle kohdistetun liikearvon, sen kerrytettävissä olevien rahavirtojen arvoon. Yrityksen tulee kirjata arvonalentumistappio, jos yksikön kerrytettävissä olevien rahavirtojen arvo alittaa yksikön kirjanpitoarvon. Liikearvo on kohdistettava arvonalentumistestausta varten hankinta-ajankohdastaan lähtien rahavirtaa tuottaville yksiköille tai niiden ryhmille (IAS 36: 80). IAS 36:n mukainen arvonalentumisprosessi sisältää seuraavat vaiheet:

1. rahavirtaa tuottavien yksiköiden määrittäminen
2. liikearvon kohdistaminen kyseisille yksiköille tai niiden ryhmille
3. rahavirtaa tuottavan yksikön kirjanpitoarvon sekä kerrytettävissä olevan rahamäärän määrittäminen.

Tässä kappaleessa käsittelen edellä mainitut vaiheet IAS 36 määritelmien mukaisesti yksittäin. Käsittelen rahavirtaa tuottavien yksiköiden arvonmäärittämisen sekä kerrytettävissä olevien rahamäärien osalta erityisesti niitä osatekijöitä, joiden määrittämisessä yritysjohdolla on erityinen merkitys. Kokoan kappaleen loppuun yhteenvedon keskeisestä asiasisällöstä. Varsinaisia yritysjohtoon vaikutuksia näihin osatekijöihin käsittelen kappaleessa 4.

3.1 Rahavirtaa tuottava yksikkö

Rahavirtaa tuottava yksikkö on pienin yksilöitävissä oleva omaisuuserä tai erien ryhmä, jonka jatkuvasta käytöstä kertyy rahavirtoja. Rahavirtaa tuottavan yksikön tulee olla riippumaton muista omaisuuseristä tai erien ryhmistä, jotka tuottavat rahavirtoja. Liikearvo ei tuota jatkuvia rahavirtoja, joten sen kerrytettävissä olevaa rahamäärää ei ole mahdollista arvioida erillisenä omaisuuseränä. Siksi liikearvon arvo tulee määrittää niiden rahavirtaa tuottavien yksiköiden kautta, joille se on kohdistettu. (IAS 36: 66, 68, 81)

Rahavirtaa tuottavan yksikön määrittely perustuu pitkälti yritysjohtoon tapaan seurata liiketoimintaa sisäisesti. Määritettäessä rahavirtojen riippuvuutta muista omaisuuseristä otetaan huomioon esimerkiksi organisaatorakenne ja raportoinnin järjestäminen. Myös yritysjohtoon päätöksentekoon yrityksen toimintojen ja omaisuuserin säilyttämisestä tai luopumisesta vaikuttaa rahavirtaa tuottavien yksikköjen määrittelyyn. (IAS 36: 80)

IAS 36:n mukaan rahavirtaa tuottavan yksikön voidaan todeta olevan olemassa, jos omaisuuserä tai omaisuuseräryhmän tuotannolle on olemassa toimivat markkinat, vaikka tuotanto käytettäisiinkin sisäisesti. (IAS 36: 70) Yrityksen yksittäisen rahavirtaa tuottavan yksikön rahavirrat tulevat usein yrityksen ulkopuolelta, asiakkailta. Suurissa yritysrakenteissa on kuitenkin mahdollista, että yksittäisen rahavirtaa tuottavan yksikön rahavirrat tulevat yrityksen sisältä, esimerkiksi sisäisestä myynnistä. Rahavirtaa tuottavaa yksikköä ei voida määrittää, jos sen tuotannolle ei ole toimivia markkinoita. Tällöin rahavirtaa tuottava yksikkö tulee yhdistää pienimpään mahdolliseen itsenäisesti rahavirtaa tuottavaan yksikköön. (Räty & Virkkunen 2004, 182–183)

Tilinpäätös informaation jatkuvuuden ja johdonmukaisuuden periaatteeseen vedoten yritysten tulee määrittellä rahavirtaa tuottavat yksiköt samoille tai samankaltaisille omaisuuserille vuosittain. (Räty & Virkkunen 2004, 183) Jos yritys muuttaa rahavirtaa tuottavien yksiköidensä määrittämisperusteita tai osoittaa omaisuuserän kuuluvan toiseen rahavirtaa tuottavaan yksikköön kuin aikaisemmilla tilikausilla, niin yrityksen tulee esittää rahavirtaa tuottavissa yksiköissä tapahtuneista omaisuuserämuutoksista ja sen syistä liitetieto (IAS 36: 73).

3.2 Liikearvon kohdistaminen rahavirtaa tuottaville yksiköille

Liikearvo kohdistetaan niille rahavirtaa tuottaville yksiköille, joiden katsotaan saaneen synergiahöytyjä yhteenliittymän yhteydessä, vaikka näille yksiköille ei olisi kohdistettu muita yhteenliittymän yhteydessä siirtyneitä omaisuuseriä tai velkoja. Tällaisen yksikön tai yksikköryhmän tulee edustaa alinta tasoa, jolla yritys seuraa toimintaa sisäisesti.

Yksikkö ei myöskään saa olla suurempi kuin IAS 14:n määrittämä esi- tai toissijainen segmentti. Liikearvo tulee kohdistaa rahavirtaa tuottaville yksiköille hankintapäivästä alkaen. (IAS 36: 80)

Alin taso, jolla yritys seuraa toimintaansa voi olla vaikeasti määritettävissä. Yhteenliittymän seurauksena syntynyt liikearvo kohdistuu monesti monelle rahavirtaa tuottavalle yksikölle, jolloin liikearvo kohdistetaan segmenttitasolle. Segmentit perustuvat tuotteille, palveluille tai maantieteelliselle jaottelulle, joilla ei varsinaisesti ole tekemistä sen kanssa, miltä tasolta miltä tasolta yrityksen johto seuraa toimintaa. Yrityksen sisäiset raportointijärjestelmät antavatkin usein viitteitä alimman tason yksiköiden määrittämiseksi. (Räty & Virkkunen 2004, 240)

Kohdistettu liikearvo tulee ottaa huomioon myytäessä toimintoja myyntivoittona tai –tappiona. Liikearvo kohdistetaan luovutettujen ja jäljelle jääneiden toimintojen kesken niiden arvojen suhteessa. Myös organisaation uudelleenjärjestelyn yhteydessä rahavirtaa tuottavat yksiköt usein muuttavat kokoonpanoan, jolloin niille kohdistetut liikearvot tulee jakaa uusille yksiköille niiden arvojen suhteessa. Muuten yrityksen tulee esittää perusteita liikearvon kohdistamisesta muulla tavalla myynnin jälkeen. (IAS 36: 86, 87)

3.3 Rahavirtaa tuottavan yksikön arvonmäärittäminen

Rahavirtaa tuottavan yksikön arvonmäärittämiseen liittyy keskeisesti seuraavat käsitteet: rahavirtaa tuottavan yksikön kirjanpitoarvo, sen nettomyyntihinta ja käyttöarvo. Rahavirtaa tuottavan yksikön kirjanpitoarvo koostuu yksikön omaisuuserien kirjanpitoarvoista, jotka kuuluvat yksikölle ja tuottavat vastaisia rahavirtoja. Nettomyyntihinnan ja käyttöarvon avulla puolestaan määritetään rahavirtaa tuottavan yksikön kerrytettävissä olevat rahavirrat. Käyn jokaisen mainitun kohdan yksitellen läpi ja lopuksi tarkastelen rahavirtaa tuottavien yksiköiden arvonmäärittämisen kannalta keskeisiä komponentteja, tulevaisuuden kassavirtoja ja diskonttokorkoa.

3.3.1 Rahaa tuottavan yksikön kirjanpitoarvo

Rahavirtaa tuottavan yksikön kirjanpitoarvo määritetään johdonmukaisesti rahavirtaa tuottavan yksikön kerrytettävissä olevan rahamäärän kanssa (IAS 36: 75). Käytännössä IAS 36:n mukainen rahavirtaa tuottavan yksikön kirjanpitoarvo voidaan määrittää yksikköön kohdistuvien omaisuuserien ja velkojen erotukseksi. Se koostuu omaisuuserien kirjanpitoarvoista, jotka vaikuttavat yrityksen tulevaisuudessa tuottamiin kassavirtoihin. (Räty & Virkkunen 2004, 189) Siihen luetaan myös sille kohdistuva liikearvo ja osuus koko yrityksen yhteisten omaisuuserien arvosta. (IAS 36: 80)

Velkoja ei pääsääntöisesti noteerata rahavirtoja tuottavan yksikön kirjanpitoarvoa määritettäessä. Tämä johtuu siitä, että rahavirtoja tuottavan yksikön nettomyyntihinta ja käyttöarvo määritetään ottamatta huomioon jo tilinpäätökseen merkittyyjä velkoja. Poikkeuksen muodostavat tilanteet, joissa rahavirtaa tuottavasta yksiköstä luopuminen edellyttää ostajan ottamaan vastattavakseen velat. (IAS 36: 78)

3.3.2 Rahaa tuottavan yksikön nettomyyntihinta

Rahaa tuottavan yksikön nettomyyntihinta määritetään yleensä markkinaperusteisesti. Nettomyyntihinnan luotettavin arvio perustuu toisista riippumattomien sopimuskumppanien väliseen sitovaan myyntisopimukseen. Sopimuksen mukaisesta myyntihinnasta vähennetään myynnistä välittömästi johtuvat lisämenot. (IAS 36: 25) Näillä lisämenoilla käsitetään esimerkiksi oikeustoimista johtuvat menot, varainsiirto- ja muut vastaavat liiketoimeen perustuvat verot sekä yksikön myyntikuntoon saattamisesta johtuvat menot. (IAS 36: 28) Jos sitovaa myyntisopimusta ei ole, mutta rahavirtaa tuottavalle yksikölle on olemassa toimivat markkinat, voidaan nettohinta määrittää vähentämällä markkinahinnasta myynnistä välittömästi johtuvat lisämenot. Jos markkinahinnalle ei ole tarkasteluhetkellä saatavissa ostokurssia, eivätkä olosuhteet ole muuttuneet merkittävästi tarkasteluajankohdan ja toteutumispäivän välillä, voidaan markkinahintana käyttää viimeksi toteutuneen kaupan hintaa. (IAS 36: 26)

Toimivien markkinoiden ja myyntisopimuksen puuttuessa, nettomyyntihinnan määrittää yrityksen johto. Johdon tulee arvioida hinta, jonka yritys voisi saada myynnistä asiaa tuntevien, liiketoimeen halukkaiden, toisistaan riippumattomien osapuolien välisessä kaupassa. Tästäkin hinnasta tulee vielä vähentää myynnistä välittömästi johtuvat lisämenot. Johdon on otettava arvioissaan huomioon myös saman toimialan vastaavanlaisten rahavirtaa tuottavien yksiköiden toteutuneet hinnat. Nettomyyntihinnaksi ei saa määrittää hintaa, joka kuvastaa pakkomyyntitilannetta, ellei tällaista ole todellisuudessa olemassa. (IAS 36: 27)

3.3.3 Rahaa tuottavan yksikön käyttöarvo

”Käyttöarvo on niiden arvioitujen vastaisten rahavirtojen nykyarvo, joiden odotetaan kertyvän rahavirtaa tuottavan yksikön käytöstä sekä luovutuksesta sen taloudellisen vaikutusajan päättyessä” (IAS 36: BC40). Käyttöarvo on liikearvon arvonalentumistestin yleisin tapa määrittää kerrytettävissä oleva rahamäärä. (Leppiniemi 2007, 34)

Omaisuserän käyttöarvon arvioinnissa tulee ensin arvioida yritykseen tulevat ja yrityksestä lähtevät vastaiset rahavirrat, jotka aiheutuvat omaisuserän jatkuvasta käytöstä ja sen lopullisesta luovuttamisesta. Toiseksi näiden vastaisten rahavirtojen soveltamiseen tulee käyttää asianmukaista diskonttokorkoa. (IAS 36: 31) Kassavirtojen määrittämistä käsitellään tämän kappaleen lisäksi kappaleessa 3.3.4 ja asianmukaisen diskonttokoron määrittämistä tarkastellaan lähemmin kappaleessa 3.3.5.

Käyttöarvolaskelmaa suositellaan IAS 36:n mukaan sovellettavan perinteisellä tai odotusarvoon perustuvalla lähestymistavalla. Perinteisen lähestymistavan mukaan määritetään yksi diskonttokorko heijastamaan rahavirtaa tuottavaan yksikköön liittyvää riskiä. Myös tulevan rahavirran määrästä käytetään vain yhtä arviota. Tällöin diskonttokoron täsmällinen määrittäminen on merkittävää lopputuloksen kannalta. Diskonttokoron tulisi kyetä ottamaan huomioon laskentatilanteeseen liittyvät riskit, jotka liittyvät arvioituihin vastaisiin rahavirtoihin. Odotusarvoon perustuvassa lähestymistavassa käytetään useita mahdollisia rahavirtaodotuksia. (IAS 36: A4-A14)

Perinteistä lähestymistapaa voidaan soveltaa vaivattomasti tilanteissa, joissa vastaavilla rahavirtaa tuottavilla on toimivat markkinat. Diskonttokoron määrittäminen kuvaamaan kaikkia laskentatilanteeseen liittyviä riskejä vaikeutuu huomattavasti, jos vastaavia kauppvoja ei toteudu tai toimivia markkinoita ei ole olemassa. Diskonttokoron katsotaan myös kuvaavan huonosti rahavirtojen ajoittumiseen liittyvää riskiä. (IAS 36: A5-A6)

Odotusarvoon perustuvassa lähestymistavassa kaikki rahavirrat ja niiden todennäköisyydet määritetään. Näiden perusteella saadaan odotusarvo tulevaisuuden rahavirroille. Nämä sisältävät jo riskit rahavirtojen toteutumisesta ja ajoittumisesta, joten riskiä ei tule enää sisällyttää diskonttokoron määrittämiseen. (Hakala et al. 2006, 25) Odotusarvoon perustuva lähestymistapa ottaa huomioon tulevien rahavirtojen ajoittumisen kullekin rahavirtaodotukselle arvioitujen todennäköisyyksien keskiarvon kautta. Sen takia sen katsotaan kuvaavan paremmin rahavirtojen ajoittumiseen liittyvää riskiä kuin perinteisen lähestymistavan. Se kykenee myös ottamaan huomioon vastaisiin rahavirtojen suuruuteen vaikuttavat riskit. Lähestymistavan käyttöä rajoittavat kuitenkin kustannukset, jotka syntyvät laajamittaisesta prosessoinnista ja rahavirtalaskelmien tekemisestä. (IAS 36: A8-A12)

Käytettiinpä kassavirtojen nykyarvon määrittämiseen käyttöarvolaskelmassa perinteistä tai odotusarvoon perustuvaa lähestymistapaa, sen tulisi ottaa huomioon seuraavat tekijät:

- a) Johdon arviot rahavirtaa tuottavan yksikön kassavirroista
- b) Johdon arviot mainittujen kassavirtojen määrästä ja ajoittumisesta
- c) Rahan aika-arvo, jota edustaa markkinoilta saatava riskitön korko
- d) Rahavirtaa tuottavaan yksikköön liittyvät erityisriskit
- e) Muut tekijät, jotka vaikuttavat vastaisten kassavirtojen riskiprofiiliin.

(IAS 36: 30)

3.3.4 Kassavirtojen määrittäminen

Rahavirtaa tuottavan yksikön tulevaisuudessa kerryttämät kassavirrat lasketaan ennen veroja ja rahoitukseen liittyvät erät eliminoidaan niistä. Yksikön tulevaisuudessa kerryttämät tuotot tulee arvioida yksikön nykyisen kunnon perusteella. Näin ollen vastaisia kapasiteettia lisääviä investointeja ja uudelleenjärjestelyjä ei oteta huomioon, ennen kuin ne ovat toteutuneet. (IAS 36: 44)

Kassavirtoja määritettäessä rahan aika-arvo otetaan huomioon diskonttaamalla tulevaisuuden kassavirrat nykyhetkeen ja siksi rahavirtoihin ei tule sisällyttää rahoituksesta aiheutuvia tulevia tai lähteviä rahavirtoja. Rahan aika-arvolla tarkoitetaan sitä, että koron pääomaa kasvattavasta vaikutuksesta johtuen tänään ansaittu euro on arvokkaampi kuin huomenna ansaittu euro. Rahavirtoja arvioidessa nimellisinä tulee diskonttokoron sisältää inflaatio. Realistisia, odotetun inflaation sisältäviä rahavirtoja arvioidessa tulee diskonttokoronkin olla reaalin. (IAS 36: 40)

Nimellisten arvojen käyttämisen rahavirtalaskelmissa katsotaan yleisesti parantavan yritysten tilinpäätösten vertailtavuutta ja tulkittavuutta. Usein nimellisiä arvoja käytetään, koska yritysten aikaisemmatkin tilinpäätökset on esitetty nimellisinä. Reaalisten arvojen käyttämisen katsotaan heikentävän tilinpäätösten vertailtavuutta. Reaalisia arvoja käytetään kuitenkin maissa, joissa inflaatioaste on korkea. (Copeland et al. 1996, 153)

Ennakoitujen rahavirtojen on perustuttava perusteltaviin oletuksiin erilaisista taloudellisista olosuhteista, joita rahavirtoja tuottavan yksikön taloudellisen vaikutusaikana vallitsee. Vastaisista taloudellisista olosuhteista ollessa näyttöä yrityksen ulkopuolelta, on sille annettava suurempi arvo kuin yrityksen sisäisille näkemyksille. Ennakoitujen rahavirtojen on pohjauduttava yrityksen johdon hyväksymiin budjetteihin tai ennusteisiin. (IAS 36: 33) Budjetit saavat kattaa enintään seuraavien viiden vuoden mittaisen ajanjakson, sillä pidempien jaksojen osalta budjetit menettävät tarkkuuttaan ja luotettavuuttaan. Johdon kyetessä perustelemaan budjettien ja ennusteiden

käyttämisen, pidempien kuin viiden vuoden mittaisten ajanjaksojen osalta, voidaan niitä viiden vuoden enimmäisajasta poiketa. (IAS 36: 35)

Rahavirtaa tuottavat yksiköt, jotka sisältävät liikearvoa, kuuluvat pääsääntöisesti rajoittamattoman tarkasteluajan alaisuuteen. Tällöin niiden rahavirtaa tuottavien yksiköiden ennakoitujen rahavirrat niiltä vastaisilta vuosilta, joita budjetit ja ennustukset eivät kata, saadaan ekstrapoloimalla ennustetut vastaiset rahavirrat. Tämän jäännösarvon laskennassa on IAS 36: n mukaan käytettävä tasaista tai pienenevää kasvuvauhtia, jollei kasvava vauhti ole perusteltavissa. Kasvavaa vauhtia käytettäessä se ei saa ylittää kyseisten tuotteiden, toimialojen tai toiminta-alueiden keskimääräistä pitkän aikavälin kasvuvauhtia. (IAS 36: 37)

3.3.5 Diskonttokoron määrittäminen

Diskonttokorko on keskeisessä asemassa määritettäessä rahavirtaa tuottavan yksikön käyttöarvoa, sillä muutokset diskonttokorossa vaikuttavat huomattavasti saatavaan nykyarvoon. Diskonttokorolla tulevat vastaiset rahavirrat diskontataan nykypäivään. Menetelmää kutsutaan nykyarvomenetelmäksi. Diskonttokorko tulee määrittää ennen veroja ja sen tulee kuvastaa markkinoiden näkemystä rahan aika-arvosta ja diskontattavaan omaisuuserään liittyvistä erityisriskeistä. Diskonttokorko voidaan määrittää vastaavanlaisten omaisuuserien markkinatransaktioiden implisiittisen koron tai yrityksen pääomakustannusten painotetun keskiarvon avulla. (IAS 36: 56)

Diskonttokoron merkitys on suuri rahavirtojen nykyarvolle ja myös jäännösarvolle, joten sen määrittämisessä tulee olla erittäin huolellinen. Diskonttokoron kasvaessa rahavirtojen nykyarvo ja jäännösarvo pienenevät huomattavasti. (Blomquist 1997, 92–94) Liite 1 havainnollistaa diskonttokoron vaikutusta nyky- ja jäännösarvoon.

Kun korkokantaa ei voida määrittää markkinoilta, tulee yritysjohdon tehdä oma arvionsa diskonttokorosta. Johdon arvion diskonttokorosta tulee kuvata markkinoiden näkemystä rahan aika-arvosta sekä rahavirtojen määrän tai ajoittumisen vaihteluista arvioitavan

erän taloudellisen vaikutusajan loppuun asti. Johto voi perustaa arvionsa diskonttokorosta yrityksen lisäluoton korkoon tai muihin markkinoilla käytettäviin luottokorkoihin. Korkoa oikaistaan rahavirtoihin liittyvillä erityisriskeillä, eikä koron tule heijastaa riskejä, joilla ei ole merkitystä vastaisen rahavirtojen kannalta. Diskonttokorko voidaan perustaa oman pääoman kautta Capital Asset Pricing - mallilla (CAPM). (IAS 36: A15-A17)

Yleisin yritysten käyttämä diskonttokorko määritetään Weighted Average Cost of Capital – mallin (WACC) avulla (Leppiniemi 2007, 35; Modigliani & Miller 1958). WACC:lla lasketaan yrityksen oman ja vieraan pääoman kustannusten painotettu keskiarvo. Vieraan pääoman kustannuksen määrittäminen on suhteellisen helppoa. Yleisesti vieraan pääoman kustannukset saadaan suoraan lainaehdoista. (Blomquist 1997, 94) WACC-laskelmassa käytettävän oman pääoman kustannuksen määrittämiseen suositellaan käytettäväksi Sharpen (1964) oman pääoman tuottovaatimuksen määrittävää CAP - mallia (Copeland et al. 1996, 265). (Liite 2)

IAS 36:n mukaan yrityksen pääomarakenteeseen liittyvää riskiä ei kuitenkaan saa sisällyttää käytettävään diskonttokorkoon, koska tulevaisuuden rahavirtojen arvioinnissakaan ei saa ottaa huomioon rahoituksesta johtuvia rahavirtoja. (IAS 36: A19) WACC - laskelmat kuitenkin ottavat huomioon laskentakohteen pääomarakenteen. Tämän takia diskonttokorkoa määritettäessä WACC:in avulla, tulisi laskelmassa käyttää rahavirtaa tuottavan yksikön rahoitusrakennetta yrityksen pääomarakenteen sijasta.

Toinen vaihtoehto on määrätä laskennan kohteelle tavoiterahoitusrakenne. Copeland et al. (1996, 249–250) katsoo tavoiterahoitusrakenteen kuvaavan laskentakohteen pitkän aikavälin rahoitusrakennetta ja sen määritetään seuraavien vaiheiden kautta:

1. tarkka arvio laskentakohteen nykyisestä markkinahintoihin perustuvasta rahoitusrakenteesta
2. samantyyppisten, vertailukelpoisten laskentakohteiden rahoitusrakenteen analysointi
3. analysointi johdon tavoitteista laskentakohteen rahoitusrakenteeksi.

IAS 36 antaa yrityksille varsin vapaat kädet diskonttokoron määrittämisessä. Tämä luo ongelmia yritysten ja taloudellisten yksiköiden vertailukelpoisuuteen. Lisäksi IASB:n vähäinen ohjeistus diskonttokoron määrittämisestä aiheuttaa ongelmia tilinpäätöksen laatijoiden lisäksi myös valvontaelimille, kuten tilintarkastajille. Käsittelen ongelmia tarkemmin kappaleessa 4.

3.4 Arvonalentumistestauksen ajankohta ja arvonalentumisen syyt

Yritykset joutuvat testaamaan vuosittain arvonalentumisten varalta ne rahavirtaa tuottavat yksikkönsä, joihin on kohdistettu liikearvoa. Testaus voidaan suorittaa tilikauden sisälle vapaasti valittavana päivänä, joskin yksittäisen rahavirtaa tuottavan yksikön osalta se tulee suorittaa samana päivä joka vuosi. Tilikauden aikana hankittu rahavirtaa tuottava yksikkö, jolle on kohdistettu liikearvoa, tulee testata ennen seuraavaa tilinpäätöspäivää. (IAS 36: 90)

Yrityksen tulee arvioida tilikauden jokaisena päivänä, onko liikearvoa sisältävien, rahavirtaa tuottavien yksiköiden arvonalentumisesta viitteitä. Arvonalentumiseen saattaa viitata mm. rahavirtaa tuottavan yksikön markkina-arvon pientyminen sekä muutokset teknologia-, markkina-, taloudellisessa tai oikeudellisessa ympäristössä. Myös yrityksen sisäisesti saatetaan saada tietoa rahavirtaa tuottavan yksikön kunnosta, vastaisista epäsuotuisista tapahtumista tai budjetoitua heikommista rahavirroista, jotka viittaavat arvonalentumiseen. (IAS 36: 12–14)

Yrityksen johdolla saattaa olla myös muita viitteitä, jotka viittaavat rahavirtaa tuottavan yksikön arvonalentumiseen. Vaikka tällaista viitettä ei olisi standardissa mainittu, ei se oikeuta arvonalentumistestauksen tekemättä jättämiseen. (IAS 36: 13) Arvonalentumistestausta ei kuitenkaan tarvitse tehdä, jos rahavirtaa tuottavan yksikön muodostavien omaisuuserien tai velkojen arvot eivät ole merkittävästi muuttuneet. (IAS 36: 99)

Kun rahavirtaa tuottavan yksikön kerrytettävissä oleva rahamäärä alittaa yksikön kirjanpitoarvon, on siitä kirjattava arvonalentumistappio. Ensisijaisesti arvonalentuminen kohdistetaan liikearvon kirjanpitoarvolle, mutta jos tappio on suurempi kuin liikearvon kirjanpitoarvo, kohdistetaan arvonalentuminen rahavirtaa tuottavan yksikön muiden omaisuuserien kirjanpitoarvoille tasasuhteisesti. (IAS 36: 104)

Tehtyjä arvonalentumisia ei saa perua myöhempinä tilikausina. (IAS 36: 124) Peruutetut arvonalentumiset kertovat todennäköisesti sisäisesti aikaansaadun liikearvon lisäyksestä ja sisäisesti aikaansaadun liikearvon aktiivaksi kirjaaminen ei ole sallittua.

3.5 Yhteenveto

Liikearvo kohdistetaan omaisuuserän hankintapäivästä alkaen niille rahavirtaa tuottaville yksiköille, joiden katsotaan saaneen synergiahöyryjä yhteenliittymän yhteydessä. Rahavirtaa tuottaville yksiköille kohdistettu liikearvo on vuosittain testattava arvonalentumisten varalta. Koska liikearvo itsessään ei tuota rahavirtoja, tulee sen arvo määrittää niiden rahavirtaa tuottavien yksiköiden kautta, joille se on kohdistettu. Rahavirtaa tuottavalla yksiköllä tarkoitetaan pienintä, muista eristä riippumatonta, yksilöitävissä olevaa omaisuuserää tai – eriä, jonka jatkuvasta käytöstä syntyy rahavirtoja. Yleisesti rahavirtaa tuottava yksikkö on alin taso, jolta yritys järjestää raportointinsa. Monesti liikearvo tulee kuitenkin kohdistetuksi segmenttitasolle eli usealle rahavirtaa tuottavalle yksikölle kuten tuotteille, palveluille tai maantieteelliselle jaottelulle.

Liikearvon arvonalentumistestauksessa verrataan rahavirtaa tuottavan yksikön kirjanpitoarvoa, sisältäen sille kohdistetun liikearvon, sen kerrytettävissä olevien rahavirtojen arvoon. Rahavirtaa tuottavan yksikön kirjanpitoarvo koostuu yksikköön kohdistuvien omaisuuserien kirjanpitoarvoista. Rahavirtaa tuottavan yksikön kerrytettävissä olevat rahavirrat määritetään nettomyyntihinnan tai käyttöarvon avulla. Rahavirtaa tuottavan yksikön nettomyyntihinta voidaan määrittää riippumattomien sopimuskumppanien myyntisopimuksen perusteella. Käytetympi tapa määrittää

rahavirtaa tuottavan yksikön kerrytettävissä olevat rahavirrat on kuitenkin käyttöarvo, koska yrityksillä on harvoin toimivat markkinat, joilta nettomyyntihinta saataisiin. Käyttöarvo lasketaan määrittämällä rahavirtaa tuottavan yksikön kerrytettävissä olevien rahavirtojen nykyarvo. Käyttöarvon määrittämisessä on keskeistä tulevien kassavirtojen määrittäminen ja näiden diskonttaamiseen käytettävä diskonttokorko.

Vastaisten rahavirtojen määrittämisen tulee perustua perusteltaviin odotuksiin rahavirtaa tuottavan yksikön elinajan taloudellisista olosuhteista. Ennakoidut, johdon hyväksymät ennusteet tulevaisuuden rahavirroista diskontataan nykyhetkeen asianmukaisella diskonttokorolla. Myös rahavirrat niiltä vastaisilta vuosilta, joita budjetit ja ennustukset eivät kata otetaan huomioon. Ne saadaan ekstrapoloimalla ennustetut vastaiset rahavirrat. Tämä jäännösarvo diskontataan myös nykypäivään.

Kassavirtojen diskonttaamiseen käytettävän diskonttokoron merkitys on suuri rahavirtojen nykyarvolle ja jäännösarvolle. Jos diskonttokorkoa ei saada markkinoilta, on yritys johdon määrittettävä se itse. Johdon määrittämän diskonttokoron tulee kuvastaa markkinoiden näkemystä rahan aika-arvosta ja hankittuun kohteeseen liittyvistä erityisriskeistä. Yleisin yritysten käyttämä diskonttokorko määritetään WACC – mallin avulla. WACC – laskelmassa suositellaan käytettävän oman pääoman kustannuksena CAP – mallilla saatua oman pääoman tuottovaatimusta. Koska pääomarakenteeseen liittyvää riskiä ei tulisi sisällyttää diskonttokorkoon, tulisi WACC – laskelmassa käyttää rahavirtaa tuottavan yksikön rahoitusrakennetta tai kohteen tavoiterahoitusrakennetta eikä yrityksen pääomarakennetta.

Yrityksen tulee arvioida tilikauden jokaisena päivänä, onko liikearvoa sisältävien rahavirtaa tuottavien yksiköiden arvonalentumisesta viitteitä. Viitteiden ilmaantuessa on yrityksen suoritettava arvonalentumistestaus. Jos rahavirtaa tuottavan yksikön kerrytettävissä oleva rahamäärä alittaa yksikön kirjanpitoarvon, on yrityksen kirjattava siitä arvonalentumistappio. Arvonalentuminen kohdistetaan ensisijaisesti liikearvolle, eikä kirjattuja arvonalentumisia saa perua myöhempinä tilikausina.

4 YRITYSJOHDON VAIKUTUKSET TILINPÄÄTÖKSEEN

IFRS-raportoinnissa arvonalentumiset liittyvät oikean kuvan antamiseen tilinpäätösinformaatiossa (Räty & Virkkunen 2004, 237). Yleisesti yritysjohdolla on parempi tietämys yrityksen taloudellisesta tilasta kuin muilla yritykseen kytkeytyvillä sidostyhmillä tai valvontaelimillä. Tällöin vastuu oikean kuvan antamisesta on yritysjohdolla. Vaikka IASB on määrittänyt IFRS-standardien yhteydessä paljon vaatimuksia, joihin arvonalentumiseen vaikuttavien komponenttien ja määritelmien on perustuttava, jää yritysjohdolle lopullisten tulkintojen muodostamiseen pelivaraa monien komponenttien osalta. (Wines et al. 2007, 875)

Yritysjohton intressit tietynlaisen tilinpäätösinformaation esittämiseen vaihtelevat eri tilanteissa. Yritysjohton intressinä voi olla esittää sijoittajille tietoa onnistuneesta yrityskaupasta, vaikka todellisuudessa kauppa olisikin ollut suunniteltua kannattamattomampi. Tällöin yritysjohto saattaa pyrkiä välttelemään arvonalentumiskirjauksia, vaikka todellisuudessa niitä olisikin tehtävä. Sama pätee myös tilanteisiin, jossa yritystä ollaan myymässä. Toisaalta yrityksen intressinä voi olla läpinäkyvän informaation tuottaminen sijoittajien kiinnostuksen parantamiseksi tai esimerkiksi yrityksen siirtyessä maantieteellisesti toiselle alueelle. Tällöin yrityksen intressinä on kirjata kyseisen alueen yksiköiden arvonalentumisia ja hakea hyväksyntää siirtämispäätökselle osoittamalla liiketoimien kannattamattomuutta nykyisellä alueella.

Asianmukaisesti suoritettuna liikearvon arvonalentumistestaus tuo paremman vertailtavuuden yritysten taloudellisiin tiloihin verrattuna aikaisempaan liikearvon poistamiskäytäntöön. Liikearvon suunnitelmallisen poistamisen katsottiin kuvaavan heikosti rahavirtaa tuottavan yksikön todellista tulontuottamiskykyä ja kulumista. (Jennings et al. 1996, 514–515) Toisaalta, jos yritysjohton toimintatavat ja intressit eivät kohtaa sijoittajien intressien kanssa, voidaan vanhan liikearvon poistamiskäytännön katsoa palvelleen paremmin sijoittajien tarpeita.

4.1 Liikearvon kohdistaminen

Liikearvo tulee IAS 36:n mukaan kohdistaa yksittäisille rahavirtaa tuottaville yksiköille. Rahavirtaa tuottavien yksiköiden määrittely ei ole kuitenkaan yksiselitteistä (Copeland et al. 1996, 332). Se perustuu monesti yritysjohdon sisäiseen raportointiin (Räty & Virkkunen 2004, 240). Joissain yrityksissä sisäistä raportointia saatetaan suorittaa tasolla, joka koostuu useista rahavirtaa tuottavista yksiköistä, esimerkiksi kokonaisesta tytäryrityksestä. Tällöin yksittäisiä rahavirtoja tuottavia yksiköitä ei välttämättä tunnusteta, joka aiheuttaa ongelmia liikearvon kohdistamisessa.

Liikearvon kohdistuessa useille eri rahavirtaa tuottaville yksiköille, johdon intressi ei välttämättä ole yksittäisen rahavirtaa tuottavan yksikön seuraamisessa, vaan useista rahavirtaa tuottavista yksiköistä koostuvan ostetun yrityksen seuraamisessa. Liikearvo tulee näin johdon toimesta kohdistetuksi liian korkealle, segmenttitasolle. Tällöin liikearvon arvonalentumistestaus suoritetaan liian korkealla tasolla ja arvonalentumisia ei välttämättä yksittäisen rahavirtaa tuottavan yksikön osalta huomata. (Rahoitustarkastus 2007, 20) Tämä voi aiheuttaa tilinpäätösinformaation vääristymisen ja jopa mahdollistaa sen manipuloinnin.

Yksittäiselle rahavirtaa tuottavalle yksikölle kohdistettu liikearvo antaa yrityksen taloudellisesta tilasta oikean kuvan. Tämän puolestaan katsotaan parantavan yritysten keskinäistä vertailtavuutta, koska tällöin ei synny liikearvon virheellisestä kohdistamisesta syntyviä vääristymiä liikearvoon. Yritysten keskinäisen vertailtavuuden parantamisen tarkoituksena on lisätä sijoittajien kiinnostusta. Keskeiseksi muodostuu siis yritysjohdon ammattitaito tunnistaa ja erottaa rahavirtaa tuottavat yksiköt toisistaan ja kohdistaa liikearvo oikeille yksiköille. Onnistuakseen kohdistamaan liikearvon oikein tulee yrityksen sisäisen seurannan ja raportoinnin olla alhaisella tasolla. Tämä vaatii yritysjohdolta ja henkilöstöltä paljon ammattitaitoa ja perehtymistä yrityksen sisäisiin prosesseihin.

4.2 Rahavirtaa tuottavan yksikön arvonmäärittäminen

Liikearvon arvonalentumistestauksessa verrataan rahavirtaa tuottavan yksikön kirjanpitoarvoa, sisältäen tälle kohdistetun liikearvon, sen kerrytettävissä olevien rahavirtojen arvoon. Yrityksen tulee kirjata arvonalentumistappio, jos yksikön kerrytettävissä olevien rahavirtojen arvo alittaa yksikön kirjanpitoarvon. Kerrytettävissä olevat rahavirrat voidaan määrittää määrittämällä rahavirtaa tuottavan yksikön nettomyyntihinta tai käyttöarvo. Toimivien markkinoiden puutteen vuoksi nettomyyntihinta on usein vaikeasti määritettävissä, ja siksi käyttöarvo on käytetyin menetelmä kerrytettävissä olevien rahavirtojen määrittämiseen (Leppiniemi 2007, 34). Käyttöarvon määrittämisessä yritysjohdon vaikutus lopputulokseen on erittäin suuri.

Rahavirtaa tuottavan yksikön käyttöarvon määrittämisessä yksikön arvioidut vastaiset rahavirrat, joita yksikön odotetaan tuottavan sen taloudellisena pitoaikana, diskontataan nykypäivään (IAS 36: BC40). Kaksi keskeistä tekijää käyttöarvon määrittämisessä ovat siis diskonttokorko ja tulevaisuudessa saatavat rahavirrat, joiden määrittäminen on pitkälti yritysjohdon vastuulla.

IAS 36:n mukaan arvioitujen vastaisten rahavirtojen tulee perustua yritysjohdon perusteltuihin näkemyksiin erilaisista tulevaisuuden taloudellisista olosuhteista sekä johdon hyväksymiin budjetteihin ja ennusteisiin (IAS 36: 33). Todellisuudessa näiden todenmukaisuutta ja objektiivisuutta ei kuitenkaan voida valvoa. Laskentateknisesti käyttöarvon määrittäminen ei ole erityisen vaikeaa, mutta laskelmien taustalla olevien johdon odotusten objektiivisuuden arviointi on sitäkin hankalampaa. Johdon odotuksia leimaa aina enemmän tai vähemmän subjektiivisuus ja todellisuus voi poiketa merkittävästi oletuksista. (Blomquist et al. 1997, 90)

Realistiset ja objektiiviset arviot vastaisista rahavirroista ovat vaikeita määritettäviä, mutta arvioiden ollessa realistisia, antaa käyttöarvo suhteellisen tarkan kuvan rahavirtaa tuottavan yksikön todellisesta arvosta. Realististen vastaisten rahavirtojen arvioiminen vaatii yritysjohdolta tarkkaa tuntemusta talouden kehityssuunnista ja omien tuotteiden

tai palveluiden asemasta markkinoilla. Tällainen ammattitaito vaatii pitkäaikaista tuntemusta omasta toimialasta ja sen kehityksestä. Realistiset rahavirtaa tuottavien yksiköiden käyttöarvot ovat lopulta ehto sille, ettei liikearvosta kirjata aiheettomia arvonalentumisia.

IAS 36 vaatii yrityksiä selvittämään liitetiedoissaan käyttöarvolaskelmien taustaoletuksia. Standardi vaatii yrityksiä kuvailemaan ennakoitujen rahavirtojen määrittämiseen käytettyjä keskeisiä muuttujia, muttei kuitenkaan näiden tarkkoja arvoja. Tarkat arvot tulee esittää ainoastaan budjetoitajakson jälkeisten rahavirtojen ekstrapoloinnissa käytetystä kasvuvauhtikertoimesta ja käytetystä diskonttokorosta. (IAS 36: 134) Tästä voidaan huomata, että minkäänlaisia herkkyyksianalyyskejä tulevaisuuden rahavirtojen oletusten oikeaksi todentamiseksi ei vaadita. Myös kasvuvauhtikertoimen tai diskonttokoron todentamiseksi tehtävät laskelmat voidaan jättää esittämättä. Tämä korostaa yritysjohton rehellisyyttä käyttöarvolaskelmien keskeisten muuttujien kuvailemisessa. Toisaalta virheet käyttöarvolaskelmissa saattavat johtua yritysjohton inhimillisistä virheistä tai puhtaasti ammattitaidon puutteesta. Virheiden välttämiseksi olisi käyttöarvolaskelmien yhteydessä noudatettava erityistä tarkkuutta ja tarkastuttaa laskelmat useilla eri tahoilla.

Kasvuvauhtikertoimen vaikutus jäännösarvoon on suuri. IAS 36 suosittaa, että kasvuvauhdin tulisi heijastaa toimialan yleistä kasvua, muttei kuitenkaan ylittää sitä. Yritysjohton tulisi olla varovainen kasvuvauhtikerrointa määritettäessä ainakin erityisen nopeasti kasvavilla toimialoilla, sillä suuri kasvuvauhtikerroin kasvattaa voimakkaasti jäännösarvoa. Tällöin on vaarana, että liian suuri jäännösarvo muodostaa ”ilmaa” taseeseen ja rahavirtojen realisoituessa joudutaan tekemään suuria liikearvon arvonalentumisia. Toisaalta liian pieni kasvuvauhtikerroin pienentää jäännösarvoa ja lopputuloksena voi olla aiheettomat arvonalentumiskirjaukset liikearvosta.

Tarvittaessa yritys voi siis esittää tavallista optimistisempi odotuksia budjettien ja ennusteiden yhteydessä välttyäkseen kyseisenä vuonna arvonalentumisilta. Pitkällä aikavälillä tilintarkastajat kuitenkin puuttuvat odotettuja pienempiin kassavirtoihin, jolloin

arvonalentumisilta ei voida välttää. Suuremman ongelman aiheuttavat kuitenkin ammattitaidon puutteen tai inhimillisten virheiden vuoksi liian pieniksi arvioidut kassavirrat. Liian pieniksi arvioituja kassavirtoja tilintarkastajat kykenevät harvoin arvioimaan virheellisiksi, jolloin seurauksena ovat tarpeettomat arvonalentumiskirjaukset ja tarpeeton tilinpäätösinformaation heilahtelu.

Odotusarvoon perustuvan lähestymistavan mukaan käyttöarvolaskennassa korostuu johdon arviot todennäköisyyksistä tulevaisuuden tapahtumiin. Näidenkään todennäköisyyksien osalta objektiivisuutta ei voida olettaa. Perinteisen lähestymistavan mukaan erityisen suuressa roolissa on valittu diskonttokorko. Tämän diskonttokoron määrittäminen muodostaa ehkä merkittävimmän ongelman koko liikearvolaskennassa.

4.3 Diskonttokoron määrittäminen

Diskonttokoron määrittäminen sisältää paljon oletuksia ja sen vaikutus käyttöarvon määrittämisessä on erittäin suuri (Blomquist et al. 1997, 94). Liite 1 havainnollistaa diskonttokoron vaikutusta rahavirtojen nykyarvoon ja jäännösarvoon. Liitteen 1 esimerkistä voimme havaita, että 5 %:n muutos diskonttokorossa vaikuttaa kymmeniä prosentteja rahavirtojen nykyarvoon. Tämä puolestaan vaikuttaa rahavirtaa tuottavan yksikön käyttöarvoon, jota verrataan liikearvon arvonalentumistestauksessa yksikön kirjanpitoarvoon. Esimerkin avulla voidaan siis päätellä, että pienikin diskonttokoron virheellisyys aiheuttaa tilinpäätöksessä aiheettomia liikearvon arvonalentumisia tai arvonalentumisten huomaamattajäämistä arvonalentumistestauksen yhteydessä. Nämä tilinpäätösinformaatioon vaikuttavat ongelmat voivat aiheutua yritys johdon manipuloinnista tai ammattitaidon puuttumisesta johtuvista virheistä.

Kun diskonttokorkokantaa ei voida kovinkaan usein määrittää markkinoilta, tulee yritys johdon tehdä oma arvionsa käytettävästä diskonttokorosta. Johdon arvion diskonttokorosta tulee kuvastaa markkinoiden näkemyksiä rahan aika-arvosta sekä rahavirtojen määrän tai ajoittumisen vaihteluista arvioitavan erän taloudellisen vaikutusajan loppuun asti. Johto voi perustaa arvionsa diskonttokorosta myös yrityksen

lisäluoton korkoon tai muihin markkinoilla käytettäviin luottokorkoihin. Korkoa oikaistaan rahavirtoihin liittyvillä erityisriskeillä, eikä koron tule heijastaa sellaisia riskejä, joilla ei ole merkitystä vastaisen rahavirtojen kannalta. Diskonttokorko voidaan perustaa myös Capital Asset Pricing - malliin (CAPM). (IAS 36: A15-A17) Yleisin yritysten käyttämä diskonttokorko määritetään Weighted Average Cost of Capital – mallin (WACC) avulla (Leppiniemi 2007, 35). CAP - mallilla saadaan määritettyä oman pääoman tuottovaatimus, jota suositellaan käytettäväksi WACC - mallin oman pääoman kustannuksena (Copeland et al.1996, 265).

Käytännössä IAS 36 antaa yrityksille varsin vapaat kädet diskonttokoron määrittämisessä. Kun paras tieto rahavirtaa tuottavien yksiköiden riskisyydestä on yritysjohdolla, ei ulkopuolisen ole mahdollista arvioida käytetyn diskonttokoron todenmukaisuutta. Tämän vuoksi yritysjohto voi pienilläkin diskonttokoron muutoksilla määrittää käyttämänsä diskonttokoron sellaiseksi, ettei arvonalentumisia tarvitse kirjata. Toisaalta yritysjohton ammattitaidottomuus diskonttokorkoa määritettäessä saattaa aiheuttaa tilanteita, joissa suoritetaan arvonalentumisia, vaikka todellisuudessa rahavirtaa tuottavan yksikön käyttöarvo ei olisikaan alentunut. Yhtäläillä virheellinen diskonttokoron määrittäminen saattaa aiheuttaa tilanteita, joissa rahavirtaa tuottavasta yksiköstä ei tehdä arvonalentumisia, vaikka todellisuuden niin kuuluisi tehdä. Tämä luo ongelmia yritysten ja taloudellisten yksiköiden vertailukelpoisuuteen.

Oikean diskonttauskoron määrittämiseksi tarvittava ammattitaito on siis avainasemassa oikean kuvan antamisessa. Oikein määritetty diskonttokorko käyttöarvolaskelmissa mahdollistaa yritysten välisen tilinpäätösinformaatioiden vertailun ja palvelee näin sijoittajien intressejä. Yritysjohton arviot diskonttokorossa heijastuvasta kohteen riskisyydestä tulee olla realistinen. Riskisyyden arvioinnissa on tärkeää tunnistaa toimialan kehitykseen vaikuttavat taloudelliset ilmiöt sekä budjetoitujen kassavirtojen realisoitumisen todennäköisyydet. Tämä vaatii yritysjohdolta paljon ammattitaitoa ja tarkkaa perehtymistä taloudellisen toimintaympäristön tulevaan kehitykseen. Taloudellisen toimintaympäristön kehityksen ollessa yrityksen kannalta annettu diskonttokoron komponentti, olisi ainakin sen määrittämisessä hyödynnettävä

ulkopuolisten tahojen riippumattomia näkemyksiä. Diskonttokoron muiden komponenttien ollessa yritysten omaan toimintaan kytkeytyviä, ei niiden todenmukaisuuden arvioinnissa voida käyttää ulkopuolisia arvioita, koska ne paljastaisivat yrityksen tietoja toiminnan riskisyydestä kilpailijoiden käyttöön.

IASB:n vähäinen ohjeistus diskonttokoron määrittämisestä aiheuttaa ongelmia tilinpäätöksen laatijoiden lisäksi myös valvontaelimille, sillä he joutuvat pitkälti luottamaan yritysjohdon perusteisiin diskonttokoron oikeellisuudesta. Tämän on todennut myös Wines et al. (2007, 875) tutkimuksessaan. Tilintarkastajien on erityisen vaikea arvioida korkeaksi arvioitujen diskonttokorkojen realistisuutta niiden sisältäessä yrityskohtaisia riskitekijöitä. Tilintarkastajat eivät voi tietää hankekohtaisia riskitekijöitä. Käytännössä tilintarkastajat voivat siis puuttua ainoastaan liian pieniin diskonttokorkoihin, jotka ilmentävät yritysjohdon optimistisia käsityksiä tulevaisuuden taloudellisesta kehityksestä. Liian pienien diskonttokorkojen seurauksena rahavirtaa tuottavien yksiköiden käyttöarvot pysyvät korkeina ja arvonalentumiset jäisivät kirjaamatta.

4.4 Arvonalentumistestauksen ajankohta ja arvonalentumisen syyt

Yrityksen johdon on arvioitava tilikauden jokaisena päivänä, onko ilmaantunut viitteitä rahavirtaa tuottavien yksiköiden arvonalentumisesta, ja suoritettava näin ollessa kerrytettävissä olevan rahamäärän uudelleenarviointi (IAS 36: 12–14). Tästä vaatimuksesta on kuitenkin poikettu, sillä rahoitustarkastuksen (2007, 21) mukaan arvonalentumisesta kertovia viitteitä tarkkailtiin ja arvioitiin yrityksissä neljännesvuosittain tai useammin. Kuten kappaleessa 3.4 mainitsin, ei standardissa ole kuitenkaan määritetty kaikkia mahdollisia viitteitä, jotka saattavat viitata arvonalentumiseen. Myös tällöin yritysjohdolla on mahdollisuus tulkita viitteitä subjektiivisesti tai olla noteeraamatta niitä välttääkseen arvonalentumisen. Vain harvat yritykset ovat käyttäneet näiden viitteiden arvioinnissa muita, kuin standardissa mainittuja viitteitä (Rahoitustarkastus 2007, 21).

Yritysjohdon kokemattomuus ja ammattitaidottomuus saattaa myös aiheuttaa tilanteita, joissa yritysjohto ei tunnista arvonalentumiseen viittaavia viitteitä. Yritysjohdon olisikin tarkasti mietittävä kaikkia talouden ilmiöitä, jotka vaikuttavat yrityksen toimintaan. Tunnistamattomat viitteet saattavat yllättää yrityksen myöhemmin tulevaisuudessa ja seuraukset voivat olla yrityksille ja sijoittajille kohtalokkaita. Yllätyksenä tulevat arvonalentumisia aiheuttavat ilmiöt aiheuttavat tilinpäätösinformaation heiluntaa, jota vastaan paremmalla perehtymisellä olisi voitu suojautua.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, mitä liikearvo on, kuinka sitä kirjanpidollisesti käsitellään ja miten se muodostuu. Lisäksi tarkoitus oli selvittää kuinka liikearvon arvo määritetään, ja eritellä ne komponentit joihin arvonnääritys tukeutuu. Tutkimuksen pääongelmana oli yritysjohton tilinpäätösinformaatiota muokkaavien tarkoituksellisten ja tarkoituksettomien toimien vaikutusten tutkiminen liikearvon arvonnärittämisen yhteydessä. Tutkimuksen tarkoituksena oli myös selvittää IAS 36: mukaisen liikearvon arvonalentumistestauksen hyötyjä ja haittoja yrityksille.

Tutkimus suoritettiin teoreettisesti. Tutkimusaineistona oli IFRS-standardiston lisäksi myös alan koti- ja ulkomaisia kirjoja ja tiedelehtien artikkeleja. Tutkimusmenetelmä oli deskriptiivinen, eli kuvailemaan ja ymmärtämään pyrkivä. Osaltaan tutkimusmenetelmää voidaan sanoa myös normatiiviseksi, sillä tutkimuksen avulla pyrittiin luomaan uusia näkökulmia yritysjohdolle. Käytetyt menetelmät olivat kvalitatiivisia ja empiiristä aineistoa ei tutkimuksessa käytetty. Tutkimuksessa liikearvon käsittely rajattiin IFRS-standardiston piiriin, eikä muita laskentanormistoja käsitelty tarkasti.

Tutkimuksessa ilmenee, että liikearvolle on olemassa useita määritelmiä ja nämä poikkeavat toisistaan merkittävästi. Myös liikearvon kirjanpidolliseen käsittelyyn suhtaudutaan eritavoin eri laskentanormistojen osalta. IFRS:n mukaan liikearvo on taseeseen aktivoitavissa oleva omaisuuserä. IFRS:n mukaan liikearvoa on se osa hankintamenosta, joka yrityskaupan kaupantekohetkellä ylittää hankkijaosapuolen osuuden varojen, velkojen ja ehdollisten velkojen käyvästä arvosta. IFRS:n mukaan liikearvon taloudellinen vaikutusaika on rajaton, jolloin liikearvosta ei tehdä vuosittaisia poistoja kuten kirjanpitolain mukaan, vaan sen arvonalentumisten varalta on suoritettava vuosittainen arvonalentumistestaus. IASB on määrittänyt paljon vaatimuksia ja suosituksia liikearvolaskennan toteuttamiseksi. IAS 36 mukainen liikearvon arvonalentumistestaus antaa kuitenkin edelleen yritysjohdolle paljon vastuuta oikean ja vertailukelpoisen tilinpäätösinformaation tuottamisen suhteen. Käytännössä

yritysjohto on ainoa ja oikea elin arvioimaan yrityksen taloudellista tilaa nyt ja tulevaisuudessa. Tämä kuitenkin mahdollistaa tutkimuksen mukaan subjektiivisten ennusteiden tekemisen sekä tilinpäätösinformaation kaunistelemisen ja lisää riskiä vahingossa tehtyjen virheiden esiintymiseen.

Yritysjohdon tekemät valinnat liikearvon arvonalentumistestauksen yhteydessä riippuvat yritysjohdon motiiveista erilaisissa taloudellisissa tilanteissa. Yleisesti yritysten katsotaan pyrkivän hankittujen kohteiden kirjanpitoarvojen pitämiseen korkeina, jolloin yritysjohdolla on motiivi liikearvon arvonnäyttämiseen liittyvien yritysjohdon vaikutuksenalaisten komponenttien muokkaamiseen. Pääsääntöisesti yritykset pyrkivät kuitenkin läpinäkyvän sijoittajainformaation tuottamiseen, jolloin arvonalentumistestauksen komponenttien arvioinnissa pyritään oikean kuvan tuottamiseen.

Oikein suoritettu liikearvon arvonalentumistestaus parantaa yritysten tilinpäätösinformaatioiden keskinäistä vertailtavuutta verrattuna aikaisempaan liikearvon poistamiskäytäntöön ja palvelee näin sijoittajien intressejä. Vertailtavuuden parantumisen taustalla on yleinen käsitys siitä, että määrittämättömäksi ajaksi taseeseen aktivoitu liikearvo kuvaa paremmin yrityksen todellista tulonmuodostuskykyä kuin liikearvon suunnitelman mukaiset vuosipoistot.

IAS 36 mukaisessa liikearvon arvonalentumistestauksessa verrataan rahavirtaa tuottavan yksikön kirjanpitoarvoa yksikön kerrytettävissä olevien rahavirtojen määrään ja kirjanpitoarvon ollessa kerrytettävissä olevia rahavirtoja suurempi, kirjataan liikearvosta arvonalentuminen. Liikearvo ei itse tuota rahavirtoja, joten se on kohdistettava muille rahavirtaa tuottaville yksiköille. Tutkimustulokset osoittavat, että rahavirtaa tuottavien yksiköiden määrittämisessä sekä liikearvon kohdistamisessa niille on ongelmia niiden määrittämisen perustuessa monesti yritysjohdon omiin raportointijärjestelmiin. Yritysjohdon liian korkealle tasolle kohdistama liikearvo saattaa aiheuttaa tilanteen, jossa yksittäisen rahavirtaa tuottavan yksikön osalta arvonalentumista ei havaita. Tämä vähentää yritysten tilinpäätöksien vertailtavuutta.

Rahavirtaa tuottavan yksikön kerrytettävissä olevat rahavirrat määritetään rahavirtaa tuottavan yksikön nettomyyntihinnan tai käyttöarvon avulla. Näistä käytetympään, käyttöarvon määrittämiseen, voidaan tutkimustulosten osalta sanoa liittyvän paljon mahdollisia ongelmakohtia. Käyttöarvon määrittäminen perustuu yritysjohton oletuksiin vastaisista rahavirroista ja näiden rahavirtojen diskonttaamisesta nykypäivään. IAS 36 määrittää mihin yritysjohton arvioiden kerrytettävissä olevien rahavirtojen suuruudesta tulisi perustua, mutta todellisuudessa näiden arvioiden objektiivisuutta on vaikea arvioida. Oikein määritetyt käyttöarvolaskelmat antavat kuitenkin realistisen kuvan rahavirtaa tuottavan yksikön todellisesta arvosta.

Kerrytettävissä olevien rahavirtojen arvioiminen budjetoitujen ajanjaksojen jälkeiseltä ajalta perustuu laskelmissa käytettävään kasvuvauhtiin. Yritysjohton liian suureksi arvioima kasvuvauhti saattaa vääristää tilinpäätösinformaatiota muodostaen jäännösarvon liian suureksi osaksi käyttöarvoa. Vastaavasti liian pieneksi arvioitu kasvuvauhti saattaa aiheuttaa rahavirtaa tuottavan yksikön käyttöarvon alenemisen, joka saattaa johtaa liikearvon tarpeettomiin arvonalentumisiin.

Kerrytettävissä olevien rahavirtojen diskonttaaminen nykypäivään on suuresti riippuvaista käytettävästä diskonttokorosta. Pienetkin poikkeamat diskonttokorossa aiheuttavat suuria muutoksia rahavirtojen ja jäännösarvon nykyarvossa. IAS 36 antaa yritysjohtolle paljon pelivaraa diskonttokoron määrittämisessä, ja siksi se muodostaa keskeisen ongelman tilinpäätösinformaation todenmukaisuuden ja vertailtavuuden osalta. Liian suureksi arvioitu riskisyys heijastuu suurena diskonttokorkona, jolloin rahavirtaa tuottavista yksiköistä saatetaan tehdä tarpeettomia arvonalentumisia. Toisaalta yritysjohton optimismi tulevaisuuden taloudellisista olosuhteista heijastuu liian pienenä diskonttokorkona, jolloin todellisuudessa tapahtuneita arvonalentumisia ei välttämättä huomata. Tässä yritysjohton ammattitaito ja rehellisyys ovat keskeisessä asemassa.

Liikearvon kohdistaminen, rahavirtaa tuottavan yksikön arvonmäärittäminen, kerrytettävissä olevien rahavirtojen arvioiminen ja diskonttokoron määrittäminen vaativat paljon ammattitaitoa yritysjohtolta. Yritysjohton tulisi kiinnittää huomiota erityisesti rahavirtaa tuottavien yksiköiden määrittämiseen, jotta liikearvo tulisi kohdistetuksi oikein. Tulevaisuuden riskisyyden arvioinnin osalta huomiota tulisi kiinnittää yrityksen budjetoitujen rahavirtojen toteutumisen todennäköisyyksiin ja taloudellisen toimintaympäristön muutoksiin tulevaisuudessa.

Yritysjohton budjetoimiin kerrytettävissä oleviin rahavirtoihin sekä yritysjohton määrittämään diskonttokorkoon liittyvät arvionvaraisuudet aiheuttavat ongelmia myös valvontaelimille, kuten tilintarkastajille. Tilintarkastajat joutuvat nimittäin tekemään arvionsa yritysjohton käyttämistä budjeteista ja diskonttokorosta pitkälti luottamukseen perustuen. Käytännössä tilintarkastajat kykenevät tunnistamaan ainoastaan liian pieneksi arvioidut diskonttokorot.

Mielestä tutkimuksen tekemisestä oli hyötyä, sillä IFRS-standardien ja alan kirjallisuuden valossa tutkimuksessa onnistuttiin löytämään paljon yritysjohton päätöksenteon merkitystä korostavia seikkoja liikearvolaskennan osalta. Yritysjohton toimilla voidaan katsoa olevan suuri merkitys vertailukelpoisen tilinpäätösinformaation muodostumiseen ja oikean kuvan antamiseen. Toisaalta ammattitaitoon ja inhimillisiin virheisiin perustuvat tilinpäätöstietojen tarpeettomat heilahtelut ovat nykyisellä normistolla vähintään mahdollisia. Mielestäni tutkimuksen tulokset ovat objektiivisia ja niitä voidaan hyödyntää kaikilla toimialoilla arvioitaessa, mihin yritysjohton tulee kiinnittää huomiota IAS 36 mukaista arvonalentumistestausta suorittaessa. Koska kyseessä on kuitenkin ainoastaan teoreettisena suoritettu tutkimus, olisi tulevaisuudessa mielekäästä tutkia empiirisesti yritysjohton toimia liikearvon arvonalentumistestauksen yhteydessä.

LÄHDELUETTELO

Ayers, B. Lefanowicz, C & Robinson, J. 2000. The Financial Statement Effects of Eliminating the Pooling-of-Interests Method of Acquisition Accounting. *Accounting Horizons* 14 (1), 1-19.

Brunovs, R. & Kirsch, R. J. 1991. Goodwill accounting in selected countries and the harmonization of international accounting standards. *Abacus* 27 (2), 135–161.

Blomquist, L. 1997. Due diligence ja arvonmääritys yrityskaupoissa. Helsinki: KHT-Media Oy

Cathro, G. 1996. Goodwill: “Now you see it, now you don’t”. *Australian Tax Review* 25 (4), 169–185.

Copeland, T. Koller, T. & Murrin, J. 1996. Valuation: Measuring and managing the value of Companies. 2. painos. New York: John Wiley & Sons, Inc.

Hakala, J., Lindholm, M., Pahlman, K. & Tourus, J. 2006. IFRS ja yrityskauppojen arvostuslaskelmat. Helsinki: KHT-Media.

Henning, S., Lewis B. & Shawn W. 2000. Valuation of the components of purchased goodwill. *Journal of accounting research* 38 (2), 375-391.

Immonen, R. 2000. Yritysjärjestelyt. Jyväskylä: Gummerus.

Jennings, R., Robinson J., Thompson R. & Duvall L. 1996. The relation between accounting goodwill numbers and equity values. *Journal of Business Finance & Accounting* 23 (4) , 513–533

Johnson, L. T. & Petrone, K. R. 1998. Is goodwill an asset? *Accounting Horizons* 12 (3), 293–303.

Järvinen, R., Preppula, E., Riistama, V. & Tuokko, Y. 2002. Konsernitilinpäätös. Porvoo: WSOY.

Leppiniemi, J. 2007. Arvonlennustesti tilinpäätöksessä. *Tilisanomat* 28 (1), 33–35.

KHT-Media 2006. IFRS-standardit 2006 sisältäen IAS-standardit ja tulkinnat 1.1.2006. Elektroninen aineisto. Helsinki: KHT-Media.

Ma, R. & Hopkins, R. 1988. Goodwill – an example of puzzle-solving in accounting. *Abacus* 24 (1), 75–85.

McCarthy, M., Christian, C. & Schneider, D. K. 2002. FAS 141 and 142: Relevance to prior and future mergers and acquisitions in the oil, gas, and energy industry. *Petroleum Accounting and Financial Management Journal* 21 (3), 53–62.

Modigliani, F. & Miller, M. 1958. The Cost of Capital, Corporate Finance, and the Theory of Investment. *American Economic Review* 48, 261–297

Rahoitustarkastus. 2007. Selvitys listayhtiöiden vuoden 2006 IFRS-tilinpäätöksistä 19.10.2007. [verkkodokumentti]. [viitattu 14.4.2007]. Saatavissa: http://www.lut.fi/kati/courses/laskentatoimi/AB20A0700/Selvitys_listayhtioiden_vuoden_2006_IFRS_tilinpaaatoksista.pdf

Räty, P. & Virkkunen, V. 2004. Kansainvälinen tilinpäätöskäytäntö – IFRS-raportointi. 2. painos. Helsinki: WSOY.

Seetharaman, A., Sreenivasan, J., Sudha, R. & Ya Yee, T. 2006. Managing impairment of goodwill. *Journal of Intellectual Capital* 7 (3), 338–353.

Sharpe, W. 1964. Capital Asset Prices: A **Theory of Market Equilibrium** under Conditions of Risk. *Journal of Finance* 19 (3), 425-442.

Wines, G., Dagwell, R. & Windsor, C. 2007. Implications of the IFRS goodwill accounting treatment. *Managerial Auditing Journal* 22 (9), 862–880.

LIITE 1

Diskonttokoron vaikutus kassavirtojen nykyarvoon (Blomquist 1997)

Ennustettu tuleva kassavirta vuosilta 1-5 on 100 miljoonaa euroa (kertyen tasaisesti vuoden aikana) ja kassavirtojen kasvu vuoden 5 jälkeen on 2 %.

Diskonttokorko	Nykyarvo v. 1,5	Jäännösarvon nykyarvo	Kokonaisarvo	Jäännösarvon osuus %
15 %	360	418	778	54 %
20 %	328	249	577	43 %
25 %	301	162	463	35 %
30 %	278	112	390	29 %
35 %	258	80	338	24 %

LIITE 2

Weighted Average Cost of Capital (Miller & Modigliani 1958)

$$WACC = (E/V) * R_E + (D/V) * [(R_D * (1-T_c))]$$

- jossa E = oman pääoman arvo
 V = koko pääoman arvo
 D = vieraan pääoman arvo
 R_E = oman pääoman tuottovaatimus
 R_D = vieraan pääoman tuottovaatimus
 T_c = pääomanveroprosentti

Capital Asset Pricing –malli (Sharpe 1964)

$$K_s = R_f + (E(r_m) - R_f)\beta$$

- jossa K_s = oman pääoman tuottovaatimus
 R_f = riskittömän sijoituksen korko
 $E(r_m)$ = markkinaportfolion tuotto
 $E(r_m) - R_f$ = markkinaportfolion riskipreemio
 β = yrityksen beta